

BERTSOZALETASUNARI BURUZKO AZTERKETA

SIADeco

Euskal Herriko Bertsolari Elkarteak bertsolaritzari buruz eginak izan diren ikerlanetaz gainera, «bertsozaletasunaren munduaren» berri jakin nahi izan du. Hau da, Euskal Herrian bertsoak entzutera biltzen den eta biltzen ez den jendeak zer-nolako bertsozaletasuna duen, alegia, bertsolaritzari buruz dituen iritzi, jarrera eta ebaluazioaren azterketa eginez. Horretarako, SIADeco Ikerketa Elkarteari bertsozaletasunari buruz ikerketa zabal bat egiteko eskatu dio.

Ikerlan honen helburua gaur egun Euskal Herrian bertsozaletasunak gertaera soziokultural bezala duen garrantzia aztertzea da. Horrek, ordea, abiapuntu bezala, bertsozaletasuna gertaera soziokultural bezala kontsideratzea eskatzen du.

Ez gara hasiko, beraz, guri ez dagokigun esparrutan sartuz, beste ikuspegi batzuetatik bertsolaritzari edota bertsozaletasunari egin dakizkiekeen azterketa edo jorrocketak egiten. Ez, alde batetik, hor daudelako bertsolariei buruz *Jakin* aldizkarian J.M. Torrealdaik egindako lan bikaina, eta beste aldetik, bertsolaritza beraren historiatik hasi eta ahozko literaturarekin duten zerikusia aztertuz Lekuona osaba-ilobak eta beste hainbatek egin dituzten lanak.

BERTSOZALETASUNA EUSKAL GIZARTEAREN BAITAN

Ikerketa bideratzerakoan jarraitu dugun kronologia alde batera utzirik, bertsozaletasunaren munduari zabaletik helduz hasi nahi izan dugu, eta adibidean (1992ko udazkenean) egin genuen inkesta orokorretik abiatzea iruditu zaigu egokiena.

Atal honetako erreferentzi puntua edo unibertsoa euskaldun jendea izan da eta euskaldun jendeak duen bertsozaletasuna izan da aztergai. Jakin nahi duguna, hain zuzen, zera da: ea euskaldun jendeak, bertsozale nahiz ez bertsozale, bertsolaritzarekiko zer-nolako iritzi, jarrera eta balorazioak egiten dituen.

Beste modu batera esanda, jakin nahi dena zera da: bertsozaletasunak zer-nolako tokia duen euskal gizartean. Hau da, garrantzia eta oihartzun handiko gertaera soziokultural bat da edota zaletuen multzo txiki batera mugatzen den gertaera besterik ez da.

Hori jakin ahal izateko Euskal Herrian zehar barreiaturik aurkitzen diren euskaldun guztiei galdetzea ezinezkoa denez, lagin edo mostra errepresentagarri bat diseinatu zen, eta ondoren, datu-bilketari ekin zitzaion.

METODOLOGIAZKO ARGIBIDEAK

— *Laginketa diseinuari dagokionean*

Euskal Herrian bizi den (Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Nafarroa, Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoan) eta 15 eta 60 urte bitarteko adina duen biztanleria euskaldunari, «bertsolaritza» gaiaren inguruan egin zaion inkesta dela eta, ohar batzuk azalduko ditugu proposatutako laginketa-diseinuari buruz.

Honako aldagai hauek erabili dira:

1.- 1986ko Erroldan oinarrituriko Maila Soziolinguistikoa (MS). Beren burua euskalduntzat hartzen duten biztanleen portzentaiamarabera, 4 kategoria egin dira (>% 75, % 50-75, % 25-49, <% 25). Bestalde, abiapuntuko 7 herrialdeak, 5 kategoriatan bildu ditugu: Hegoaldeko lauak banaka harturik eta Iparraldekoak batean bilduz.

Bi aldagai horien gurutzapenetik, 20 estratu lortuko ditugu (5 x 4).

2.- Hautatuak gertatu diren udalerrien (78) eta inkestatuak izan diren pertsonen kopurua (1.210) honako taulan agertzen diren bezala banatuak izan dira.

HERRIALDEAK	Udalerrien eta inkestatuen kopurua				Guztira
	% 75 <	% 50-74	% 25-49	% 25 >	
ARABA	1/10	- / -	- / -	3/30	4/40
BIZKAIA	6/70	6/90	6/80	4/130	22/370
GIPUZKOA	13/140	7/140	10/230	1/50	31/560
IPARRALDE	5/40	2/20	3/30	1/10	11/100
NAFARROA	4/40	2/30	- / -	4/70	10/140
GUZTIRA	29/300	17/280	19/340	13/290	78/1.210

Oharra: Lagina diseinatzerakoan EHU/UPVko Informatikako Fakultateko irakasle diren Pedro Larrañaga eta J.L. Jimenezen partaidetza aipatu eta eskertu gabe ez digu utzi nahi.

— Datuak biltzeko erabili den metodoa

Elkarriketak zein udalerritan eta udalerrri bakoitzean zenbat inkesta egin behar ziren erabaki ondoren, udalerrri bakoitzean datu-bilketa egiteko hautatu zen prozedura edo teknika «Ibilbide aleatorioena» izan zen.

Ibilbide aleatorioa egiterakoan inkestalariak eman beharreko urratsak eta kontuan izan beharreko irizpideak inkestalari bakoitzari ematen zitzaizkion.

EUSKALDUNEN ARTEAN BURUTURIKO INKESTAREN EMAITZA NAGUSIAK

Ikuspegi orokorra

Euskaldunen artean egindako inkestan lehenik azpimarratu beharreko gauza euskaldungoak azaltzen duen bertsozaletasun-maila da. Zaletasun hori hiru mailatan sailka dai-tekeela esan behar da:

— Euskaldungoaren baitan minoria adierazgarria da (% 15) oso bertsozale agertzen dena.

— Beste bi heren eskas nahiko bertsozale (% 35,2) edo bertsozale moderatu bezala definitzen da (% 28,1). Hau da, bertsozale bai baina ez amorratuak eta bertsoak bere garai eta neurrian gustatzen zaizkiela diotenak dira.

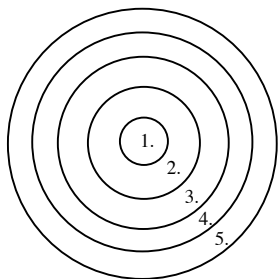
— Azkenik, beste bostetik bat pasatxok, bertsozale ez dela dio (% 21,6). Bertsolaritzarekiko jarrera kritikoa dute edo ez dute oso edo batere gustoko.

Bertsozaleek beren jarrera arrazoitzerakoan argumentu hauek erabiltzen dituzte: «bertsoak egiteko doia mirezgarria iruditzen zait», «ondo pasatzen dut», «sortzen den giroa gogoko dut», «gustatu egiten zait» eta «gaiak nola jorratzen dituzten ikustea gustatzen zait».

Bertsolaritza gustoko ez dutenek aldiz erabiltzen dituzten argumentuak dira: «paso egiten dut, ez zait interesatzen», «ez zait batere gustatzen» eta «aspergarria iruditzen zait».

Bildutako informazio honek bi gauza adierazten dizkigu:

- 1.- Bertsolaritzaren berri ez dakien euskaldun gutxi dagoela
- 2.- Bertsozaletasuna, gertaera mailakatua edo zirkulu kontzentrikoak bezala funtzionatzen duen zerbait dela.

1. Bertsozale amorratuak
2. Bertsoak bere garai eta neurrian gustokoak dituzien bertsozaleak
3. Indiferenteak
4. Euskaldun kritiko edo ezkorrak
5. Ez-euskaldunak - erdaldunak

Lehendabiziko puntuari dagokionez esan daiteke, beraz, bertsolaritza, gaur egun eta Euskal Herri osoan barreiaturik aurkitzen diren euskaldunei, gertaera ezagun bat egiten zaiela. Ezaguna izatea (notorioa izatea) behintzat lortu duela. Horrek ez du esan nahi lurralde guztietan era eta maila berean ezagutua denik edota lurralde batzuetan, agian, bertsolaritza gutxi edo oso gutxi ezagutua ez denik. Oro har, ordea, esan daiteke euskaldun jendearentzat bertsolaritza gertakari kultural ezaguna dela. Euskaldunek bertsolaritzaren berri badutela alegia.

Bestetik, eta bigarren puntuari dagokionez, esan daiteke bertsolaritza ezagutzea eta bertsozale izatea gauza desberdinak direla garbi agertzen da jendeak bere burua zenbateraino bertsozale ikusten duen galderari emandako erantzunetan. Mailaketa garbia da, oso bertsozale direla esaten dutenetatik hasi eta ez direla batere bertsozale esaten dutenetaraino, tartean direlarik bertsozale bai baina ez amorratuak edo bertsozale bai baina bere garai eta neurrian izatekotan edota bertsolaritzarekiko jarrera kritikoa dutenak eta bertsoak oso gustoko ez dituztenak. Mailaketa horrek eskailera batena baino zirkulu kontzentrikoen antza handiagoa duela esan daiteke.

Zirkulu horien erdigunean oso bertsozale direnak aurkituko lirake eta inguruz inguru bertsozaletasun gutxiago dutenak kokatuko lirake, azken zirkuluan edo periferian, bertsozale ez direnak aurkituko lirakekeelarik.

Arestian aipatu dugun bezala, euskaldun jendea hiru zirkulu nagusitan bana daitekeela uste dugu: alde batetik bertsozale berroak, beste aldetik bertsozale moderatuak eta azkenik bert-solaritzarekiko kritikoak eta bertsozale ez direnak.

Sailkapen hau gutxi edo asko isladatzen da galdekizunari emandako erantzunetan zehar.

Ikuspegi zehaztua

Euskaldunen artean egindako inkestan jasotako datuen arabera, erantzunak aztertzeke orduan, hiru aldagai izan ditugu bereziki kontuan: adin-talde edo belaunaldiena, mota desberdinetako bertsozaleena eta herrialdeena. Hiru aldagai horiek elkarren artean guttiz korapilatuak aurkitzen direla esan behar da. Izan ere, edozein ikuspegitatik begiratzen jartzen bagara, beti aurkituko dugu beste aldagaiekiko zerikusia.

Adibide gisara belaunaldiak erreferentzizat hartzen baditugu honako ezaugarriak nabari dira:

Belaunaldi gazteenari (15-34 urte) dagokionean esan daiteke

— Bertsozaleenak Bizkaian eta Gipuzkoan agertzen direla, zerbait gutxiago Araban. Nafarroan azken urteotan bertso-laritzaren mundura hurbiltzen hasia dirudiela. Iparraldean aldiz, bertso-laritzatik urrun jarraitzen duela.

— Belaunaldi honen baitan ematen da aldi berean jarrera kritikoena ere, eta bertso-laritzaren aurka daudenen proportzioirik altuena.

— Belaunaldi honetakoak gehienbat bertso-jaialdietara eta maila apalagoan txapelketetara hurbiltzen dira.

— Bertso-gintzan partaidetza aktiboagoa izan dute beste belaunaldietakoek baino. Bertso-eskoletan ere gehien eurak ibili dira.

— Bertso-laritzarekiko iritzi eta jarreari dagokienean, iritzi garbiak dituzte zenbait puntutaz (telebistak egin dion mesedea, gazteei egin beharreko lekua, txapelketak antolatzearen egokitasuna, bertso-laritzaren ez dela esparru kultural zaharkitua, e.a.).

— Jende hau bertso-saioretara ongi pasatzera ezezik euskal giroaren eta lagunarte berezi baten bila ere hurbiltzen da.

— Esan beharrik ez dago belaunaldi honekiko ardura berezia izan behar dela, indarrean dagoen herrialdeetako eskualdeetan indarrean mantentzeko eta ahuldurik edo inoiz indarrean egon ez den lekuetan indartzeko.

Helduen (35-54 urte) belaunaldiari buruz esan daiteke

— Belaunaldi hau dela herrialde gehienetan, Arabakoan salbu, bertsolaritzaren oinarririk sendoena. Horrek ez du esan nahi eurak direnik bertsozaleenak. Ez, egon daitezke eta badaude bertsozaleagoak, baina bertsozale moderatu eta jarraitzaile leial bezala nagusi agertzen dira.

— Bertso-saiotara proportziorik handienez hurbiltzen dira, ez bakarrik jaialdietara eta txapelketetara baizik eta baita plaza libreko eta lagunarteko saioetara ere.

— Bertso-gintzan partaidetza aktiboa handia ez bada ere tradizio handiko herrialdeetan partaidetza hori nabari da (lagunarteko bertso-saiotan, bertsoen bat osatzean, buruz ikastean).

— Iritzi eta jarrerei dagokienez, bertsozale moderatu bezala agertu arren, zenbait puntutan iritzi indartsuena ematen dute (telebistan agertzeak mesede egin diola, txapelketak antolatzeari ongi derizkiola, bertsolari batzuk gehiegi agertzen direla eta besteak gutxiegi, e.a.)

— Ez dute onartzen bestalde, bertsolaritza zaharkitua dagoen esparru kultural bat denik, ezta bertso-saio gehiegi antolatzen direnik ere.

— Lehengo bertsolaritzarekiko hobekuntza teknikoak eta orain lortu duen ospea eta prestigioa aitortzen dituzte.

— Bertso-saiotara hurbiltzen denean jende hau ongi pasatzen eta euskal giroaren bila joaten da.

Jakina da belaunaldi hau izan dela bertsolaritzaren iraupena eta indarberritzea bideratu duena. Gero, azken urteotan etorri dira gazteak eta jauzi handi bat eginarazi diote bertsolaritzari. Aurreko lanak ordea, belaunaldi honi zor zaizkio.

Adinekoen (55> urte) belaunaldiari buruz esan daiteke

— Belaunaldi hau dela guztien artean bertsozaleena. Herrialde guztietan beraiek dute belaunaldien arteko oso bertsozaleen proportziorik altuena.

— Hauek dira bertso-saioen jarraitzaileak leialenak, ez behar bada bertso-jaialdietan eta txapelketetan baina bai lagunartekoetan eta irratiz eta telebistaz egiten diren emanaldietan. Herrialde batzuetatik besteetara asko aldatzen bada ere, bertso-solaritza gehien errotua dagoen Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako zenbait eskualdetan indar handiz irautea belaunaldi honi zor zaio.

— Belaunaldi hau bertso-gintzan gutxi aritu da, bertso-entzulea gehiago da bertso-egilea baino. Halere, buruz bertsoak ikasten edo bakarren bat osatzen saiatu izan da.

— Iritzi eta jarre rei dagokienean garbi ikusten dute bertso-solaritzak inoiz izan duen baino ospe handiagoa duela, telebistan agertzeak mesede egin diola, bertso-saietatik oso gustora ateratzen dela. Ez du ordea, hain garbi ikusten gazteei leku gehiago egin behar zaienik, ezta batzuk gehiegi eta besteak gutxiegi agertzen direnik.

— Bertso-saietara joaten direnean bertsoak entzunez gozatzeko, ongi pasatzeko izaten da, lagunarte giro berezian denean batez ere.

Belaunaldi honen ezaugarriak herrialdeka ezezik eskualdeka ere desberdinak direla aitortu behar izan arren, esan behar da badagoela guztien artean amankomuna den jarrerarik eta baloriorik gaur egungo bertso-solaritzari buruz iritziak ematerakoan.

Ikuspegi zehaztuen gogoeta hauen laburbilketa bat egitekotan esan behar litzateke (aztertu ditugun hiru aldagai hauek beti ere kontuan hartu beharrekoak direlako) bertsozaletasunari buruzko tipologia zehatz baten premia azpimarratzeko balio duela.

Izan ere, garbi dago bertsozaletasunaren inguruan inolako egitasmorik ezin daitekeela era egokian bideratu bertsozaleen talde edo multzo desberdinei bakoitzari dagokion mezuzuzendua gabe.

Bertsozale beroa denari mezu berezi bat zuzendu behar zaion bezala, beste horrenbeste egin behar da bertsozale moderatuarekin eta jarrera kritikoa edo ezkorra duenarekin. Lehenbizikoak sendotzeko eta azkenak neutralizatu eta jarrera baikorretara hurbilarazteko. Bestela, bertsozaletasuna bere baitan, nora ezean gelditzeko arriskua legoke.

BERTSO-SAIOETARA HURBILTZEN DIREN BERTSOZALEAK

Bertsolari txapelketetako ikus-entzulegoa		
<i>Herraldekako txapelketetako bertso-saioen ingurukoak</i>		
Txapelketa	Data	Ikus-entzule kop.
Gipuzkoan	1991	22.225 -22.400
Nafarroa-Iparraldean	1992	1.545
Bizkaia-Araban	1992	5.254
Txapelketa Nagusian	1993	19.500

Orokorrean esan daiteke, txapelketa hauetarako egin diren bertso-saioen antolaketa beste goi-mailako edozein ekintza kulturalaren parekoa izan dela, bai aurrez egin diren prestaketa-lanetan (lekuak izendatzeko irizpideak finkatzea, gai-jartzaileak hautatzea, gaiak prestatzea, iragarkiak eta publizitatea garai eta era egokietan bideratzea, e.a.), baita bertso-saioa ospatzeko momentuan egin direnetan ere (lekuaren egokitasuna, entzulegoaren erosotasuna, megafoniaren kalitatea, aurkezleen prestaketa eta duintasuna, e.a.)

Baina bertso-saioen antolakuntzaren inguruan bada, Nafarroan, han-hemenka zenbait jendeak aipatzen duen beste arazo bat ere. Bertso-saioak gaur egun antolatzen diren bezala antolatzea Gipuzkoako herrialdean eta proportzio apalagoan Araba-Bizkaian sortu eta indar hartu duen era edo antolaketa-ere du bat izan nahi eta ezina besterik ez dela. Eredu horrek ez du zeri-ikusirik garai batean Euskal Herriko herrietan egiten ziren

bertso-saioekin eta, Nafarroari dagokionean batez ere, bertako kutsua galdu eta kanpotik, bereziki Gipuzkoatik, ezarria izan den eredia jarraitzera bultzatua izan da. Eta horrek ohizko bertsozaleentzat ez du erakargarritasunik. Bertso-saioek garai bateko freskotasuna berreskuratzea nahi baldin bada, bertso-laritzari bere bide naturaletik joaten utzi behar zaio. Eta ez beste esparru kulturaletatik kopiatutako ereduak ezarri.

Esan beharrik ez dago ikuspuntu hau ez dutela Nafarroan bertso-laritzaren inguruan mugitzen diren guztiak onartzen. Bada bestela pentsatzen duenik ere, hau da, bertso-laritzak gaur egun hartu duen bidea, Nafarroan bezala beste herrialdeetan, bertso-laritzak bizirik irauteko bide bakarra dela. Izan ere, bertso-laritzak gertaera kulturala baldin bada, gaur egun gertaera kulturalak doazen bidetik joan beharra dauka, bestela ezingo baita bizi.

Baina bestetik, eta orain berriro 3 txapelketetara gatoz, bertso-laritzak gehiegi antolatzearen arriskuaz zenbait ohar egin nahi dugu. Bertso-laritzak azken urteotan jarduera informala edo normalizatu gabekoa izatetik jarduera guztiz formalizatu eta egituratua izatera aldaketa sakona egin du.

Garai batean, bertso-laritzak jarduera espontaneo eta egunero biziari lotua zen. Hortik zetorkion agian freskotasunaren eta biziaren indarra. Baina ez zuen inolako azpiegiturarik, ez antolakuntza aldetik ez erakunde aldetik.

Gaur egun bertso-laritzak asko egituratu da. Ez bakarrik bertso-saio eta jaialdietako antolakuntzan, baizik eta bereziki bertso-laritzaren inguruan sortu den egituraketa osoan. Egituraketa horren lekuko hor daude Bertso-larien Elkarteak, hor bertso-lari-eskolak, hor Bertso-lari Txapelketako antolakuntzak, hor telebista-saioak, hor aldizkariak, liburuak, e.a.

Jakina da bestalde, egituraketa guztiak berekin daraman arriskua: berez dinamikoa den errealitatea fosil bihurtzekoa, alegia. Egituraketa eta espontaneitatea elkarrekin uztartzea ez baita erraza gertatzen. Tartean burokrazia, profesionalizazioa, e.a. sartzen direnean.

Horregatik, etorkizunari begira, bertso-laritzak daukan apusturik gogorrenetakoa hauxe izango litzateke: bertso-laritzak

behar duen egituraketa minimoa, berezkoa duen eta inolaz ere galdu behar ez duen bizitasun eta dinamikarekin uztartzeko bideak aurkitzea.

Hiru txapelketa hauetako entzulegoari buruz orain arte aipatutakoak laburbilduz esan daiteke:

— Txapelketa hauetan parte hartu duen bertsozalearen sos-laia ez da bertsolaritzari tradizionalki atxiki zaiona: Gaur egun bertsozaleen artean eta proportzio esanguratsuan aurki ditzahegu: emakumeak, gazteak, ikasketak egin dituen jendea, ikasleak, e.a.

— Ehuneko handi bat txapelketako bertso-saioen jarraitzaile leiala bezala agertzen da, baita Hitzetik Hortzera programaren ikusle fidela ere. Bertso-saioak irratiz jarraitzen dituztenak edo bertsolaritzari buruz idazten dena irakurtzeko ohitura dutenak aldiz gutxiago dira.

— Orokorrean jendea etxean txikitari edo heldutasunean zaletu bada ere, agertzen da eskola-giroan zaletu zen talde bat ere.

— Ez dago lagunartean bertsotan jarduteko ohitura handirik orokorrean, baina aldiz, gehiengo bat saiari da noizbait bertso bat osatzen edo buruz ikasten.

— Ikusle gehienak bertsozale kontsideratzen badira ere, beraien burua oso bertsozaleztat dutenak ez dira inoiz % 33ra iristen; gainerakoak bertsozale moderatuak kontsidera ditzahegu. Orokorrean txapelketako ikus-entzule hauek saioan ongi pasatzea (farre egitea) edo euskal giroa bilatzen dute.

— Bertsolaritzarekiko iritzi eta jarrerak erabat baikorrak dira, bertsozaleen artean zabaldurik dagoen irudi soziala guztiz baikorra eta prestigioz bete delarik.

Garbi geratzen da beraz bertsolaritzak onarpen sozial bat lortu duela. Errealitate hori hor dago. Gainera gaur egun beste edozein ekintza soziokulturalek baino indar gehiago agertzen du.

Atal honen azken zatian inkestatuei galdetzen zitzaizen bertso-saioetara joatearen arrazoiaz, motibazioaz. Erantzunak nahiko sakabanatuak suertatu dira: Laurden batek, «farre egitera,

ongi pasatzera» doala erantzuten du, baina nahiko esanguratsua dira ere «euskal giroaren bila», «bertso-saio serioak eta sakonak entzutera» edo «bertsolari hoberenak lehian elkarren aurka ikustera» joan direla diotenak.

1993ko Txapelketa Nagusiaren ingurukoak

Orain arte ikusi dugunez, sexu, adin, ikasketa-maila eta lanbide-egoera desberdinetako jendea hurbildu da bertso-saio hauetara. Baina badago denak elkartzen dituen aldagaia: den-denak euskaldunak dira. Gainera, ia denak (10 entzuleatik 9), euskaldunzaharrak. Eta erdia baino gehiago (10etik 6), euskaldunzahar alfabetatuak.

Herrialdeari dagokionez, hamar entzuleatik 6 gipuzkoarrak dira, eta 2-3 bizkaitarrak. Oso entzule gutxi hurbildu da Nafarroa, Iparraldea edo Arabatik.

Ondorioz esan, ezaugarri hauek bertsozalearen soslaiak azken urte hauetan jasan duen aldaketa argi eta garbi erakusten digutela. Izan ere, gaur egungo bertsozaleak ez du zeri-kusirik orain dela urte batzuetako bertsozalearekin. Garai bateko bertsozalea gizonezkoa, edadekoa, ikasketarik gabekoa omen zen. Aldiz, gaur egun bertsozaleen artean, era eta ezaugarri guztietako euskaldunak aurki ditzakegu: gizon eta emakumeak, gazte, heldu eta zaharrak, ikasketadun jendea eta ikasketarik gabekoa, herritarra eta hiritarra, e.a.

- Txapelketa nagusiaren inguruko galderak

Txapelketa Nagusi honetarako prestatu zen galdekizunean, Txapelketa Nagusiaren inguruko zenbait galdera planteatu ziren. Gai hauek, Txapelketaren antolaketari eta funtzionamenduari buruzkoak ziren batik bat. Galderak eta beraiei emandako erantzunak aztertu baino lehen, esan behar da inkestaturen gehiago handi bat Txapelketa Nagusiak antolatzearen alde agertzen dela, eta orokorrean, gainera, azken Txapelketa honek izan dituen ezaugarriak errepikatuz.

Honela, aurten erabili den antolakuntza-sistemarekin nahiko adostasun dago, eta gehiago handi bat antolatzaileek egiten duten lanarekin ados agertu da.

Azken urte honetan bezala, Txapelketa Nagusia lau urtez behin antolatzea iruditzen zaie egokiena, eta aurten bezala ere goiz eta arratsaldeko saioetan.

Erabilitako gaietarako buruz, iritzi positiboa du gehiengoak, eta gauza bera bertsolariei egin-arazten zaizkien ariketetaz.

Epai-sistemaz esan, multzo handi batek ez duela erabiltzen den epai-sistema ezagutzen, nahiz eta orokorran beraien erabakiekin ados agertzen direla adierazi.

1992. urtean buruturiko mota desberdinetako bertso-saioetako ikus-entzuleak

Mota desberdinetako bertso-saioak aztertzeak era desberdinetako dinamikak deskubritzera eramaten gaitu.

Izan ere, mota bakoitzeko bertso-saioek bere dinamika propioa dute: Plaza librekoek berea dute, Jaialdiekoek eta Lagunartekoek berea duten bezala.

Azterketan zehar ikusi ahal izan dugunez 1992ko urtean honako joerak azaldu dira:

— Plaza libreko bertso-saioak, ugariak izatetik bertso-jaialdien pareko izatera etorri dira. Hori ez da izan ordea, plaza libreko bertso-saioak gutxitu direlako, bestelako bertso-saioak ugari direlako baizik.

— Jaialdietako bertso-saioak izan ere, azken urteotan izan duten gorakada dela eta, erakarmen handiena duten bertso-saio bihurtu dira. Batez ere entzuleen kopuruaren aldetik jaialdi hauek dira jenderik gehien biltzen dutenak, eta diferentzia handiz gainera beste bertso-saioekiko.

— Lagunarteko edo bazkal/afal giroko bertso-saioak garai batean urriak izatetik ugaritzeko joera nabarmena hartu dutela agertzen da, batez ere zenbait gunetan.

Jaialdi-mota bakoitzak bere indarrak eta ahuleziak dituela esan beharrik ez dago. Kontua da mota bakoitzeko bertso-saioari nola atera etekinik handiena bere baliabide edo potentzialitateak erabiliz eta nola konpentsatu dituen eskasiak.

maila lortu du. Bestalde, bertsolarien belaunaldi berriak gazte jendea biltzeko agertu duen gaitasunak bihurtu ditu jaialdi hauek gazte euskaldunen topaleku, zenbait kasutan bertsozaletasunarekin zerikusi handirik ez duen gazte jendea barne.

b) Plaza libreko bertso-saioak

Mota honetako bertso-saioei planteatzen zaien arazo nagusiena zera da: Indarra galtzen ari den bertso-saio mota bat izatea, eta zenbait kasutan, antolakuntza aldetik edo bertsoak kantatzeko eta entzuteko behar diren baldintzen aldetik ez direla egokienak izaten.

c) Lagunarteko eta bazkal edo afal-giroko bertso-saioak

Duela urte batzuk arte, aspaldiko sagardotegietako bertso-saioak gastatu zirenetik, lagunarteko edo bazkal eta afal-giroko bertso-saioak indar gutxikoak bihurtu ziren. Azken-aldi honetan ordea, batez ere gune jakin batzuetan, indar hartzen hasi dira.

Esan behar da ordea, indar hartze hori ez dela homoginoa, eta tokian tokiko motibazio eta helburu desberdinak eragiten dutela.

Bizpahiru motakoak bereiz daitezke:

1.- Ohizkoenak, bertsozaletasun handia dagoen guneetan ematen dira, eta horrelako bertso-saioetara biltzen direnak bertsozale sutsuenak eta jarraitzaile leialenak izan ohi dira. Horrelakoak dira Gipuzkoako eta Bizkaiko zenbait herri bertsozaletako elkarteetan antolatzen direnak.

2.- Euskal gune izan arren bertsozaletasun aldetik oso berea ez dena eta bertso-afariak eta antzekoak inizatiba partikular eta kutsu komertzial batekin antolatzen direnak. Nafarroako Baztan-Bidasoa eta Bortzirietan zenbait taberna edo jatetxetan antolatzen hasi direnak bezalakoak.

3.- Erdal guneetan geroz eta gehiago antolatzen hasi diren bertso-saioak mota honetakoak dira. Joera honen zergatia ulertzen nahiko erraza gertatzen da kontuan hartzen bada gune guttiz erdaldunetan plaza libreko saio bat edo bertso-jaialdi bat antolatzea zaila gertatzen dela. Horretarako giroa ezezik masa kri-

tikoa deituriko jende-kopuru minimorik ez dagoelako. Eta errazagoa da bertsozale-multzo bat elkarte batean bertsoak entzuteko biltzea. Hori gertatzen da Bizkaiko Nerbioi ezkerraldeko hirietan (Barakaldo, Sestao, Portugaleta eta Santurtzi) edo Arabako hiri nagusietan (Gasteiz, Laudio, Amurrio e.a.) ezezik Gipuzkoako hiri erdaldunduetan ere (Irun, Errenteria, Lasarte-Oria..).

Kasu guztietan ematen dena zera da: geroz eta ugariagoak dira horrelako bertso-saioak gune batzuetan eta besteetan. Eta zenbait bertsozalek lagunarteko edo bazkal edo afal-giroko bertso-saio batera joan eta hiruzpalau orduko saioa entzuten egotea gogokoagoa duela bestelako bertso-saioetara joatea baino.

BERTSOLARITZARI BURUZKO ZENBAIT DISKURTSOREN ANALISIA

Txosten honen helburua ez zen iritziak kuantifikatzea, portzentaietara itzultzea, baizik eta iritzi horien interpretazioetan sakontzea. Horixe da, hain zuzen, bertsozaletasunaren inguruan antolatu ziren 6 eztabaida-taldeetan egin nahi izan zena: bertsolaritaz eta bertsozaletasunaz iritzi eta ikuspegi desberdineko planteamenduak jaso. Orain, bertan eskainitako ondorioak aurkeztuko ditugu.

Protagonisten bidez egindako hurbilpen kualitatiboari dagozkion ondorioak

- Gaiaren konplexutasuna

Aurreko txostenetan zehar argi geratuko zela pentsatzen badugu ere, ondorio hauetan azpimarratu nahi dugu bertsolaritza eta bertsozaletasunaren konplexutasuna. Izan ere, bertsolari, bertsozale eta teknikariek hamaika ikuspuntu desberdin dute gaiaren inguruan; hamaika motibazio, interes eta gusto desberdin. Hau dela eta, oso zaila da gaiaren osotasuna edo, bisio orokor bat eskaintzea.

- Egoeraren ezegonkortasuna

Ikuspuntu desberdin guzti hauek, neurri batean behintzat, azken urteotan bertsozaletasunak jasan dituen aldaketekin erlazionatuta daude. Bertso-jardueraren zabalitzeak eta bertsozaileen masifikazioak eta ugaritzeak oraindik finkatu gabe dauden

aldaketak eragin dituzte bertsolaritzan, eta aldaketa sakoneko prozesu guztietan bezala egoera ezegonkorra eta finkatu gabea da.

Alderdi honetatik azpimarra daiteke beraz bertsolaritza eta bertsozaletasuna oraindik asentatu, finkatu ez den prozesu batean daudela. Oso garrantzitsuak izan daitezke beraz epe motz batera jarduerari buruz hartuko diren erabakiak, bertsolaritza eta bertsozaletasunaren bilakaera zentzu batera ala bestera orienta dezaketelako. Izan ere horrelako egoeretan fisurak, hausturak gertatzeko arriskua aniztu egiten da.

- Bertsolaritzaren abiadura azkarra, zurrunbiloa

Azken urteotako ezaugarri nabarmenetako bat bertsolaritzaren dinamikaren azkartzea izan da. Talde hauetan esan denaren arabera, bertsolaritzaren dinamikaz hitz egin ordez, bertsolaritzaren zurrunbiloaz hitz egin beharko litzateke. Honek, hemen aipatu den «erretzearen» arriskua dakar: bertsolariak, gaiak, irtenaldiak, bertsozaleak «erretzearena» alegia.

Bertso on gehienak, adibidez, kantatu orduko Euskal Herriko beste puntan ezagutzen dira, eta beraz ezin daiteke irtenaldia berrirerabili; bertsolari bat plazatan hasi orduko geratu gabe dabil batetik bestera; txapelketak sortzen duen dinamika konpetitiboa oso nekagarria, eta maila batean frustrantea suerta daiteke bertsolarientzat, zenbaitek aurkeztu nahi ez duelarik, e.a.

Nolabait esan daiteke gaur egungo bertsolaritza oraindik oso ongi nora doan ez dakigun abiadura azkarreko trenan dela.

- Diskurtso esanguratsuenak

Hemen bildutako taldetako partaideek motibazio, interes eta gusto desberdinak azaldu dituzte bertsolaritzarekiko, txostenean zehar ikusi dugun bezala. Bertsolaritzaren kontzepzioak irudi desberdinak zituzten batzuek eta besteek; eta beraien interesa sortzen zuten gaiak ere desberdinak ziren. Honengatik, laburki bada ere, talde hauetan bertsolaritzarekiko agertu diren diskurtso nagusienak azaldu nahi genituzke.

Orokorrean, diskurtso batek ez du zertan bat etorri beharrik talde oso batekin, baina gure kasuan nahiko ados datoz.

- a) Bertsolaritza, euskara eta herriaren zerbitzura

Txostenean zehar hitz egin dugu bertsolaritzaren kanpo-alderdiak (alderdi exogenoak) duen garrantziaz jarduera hau ezagutzeko eta baloratzeko garaian. Zentzu honetan diskurtso honek bertsolaritza euskararen eta Euskal Herriaren zerbitzura egon behar duela adierazten du. Honela, bertsoa euskaraz egiten delako baloratzen da, eta bertsolaria ona izango da ematen dizkioten gaiak Euskal Herriarekin lotzen dituen neurrian.

Ikuspuntu honetatik bertsolaritza oso egoera onean legoke gaur egun. Euskararen presentzia bermatzen duten bertso-saio ugari dago, bertsolari asko, e.a. Kezka nagusiena, «herrigintza» horretan parte hartzen ez duten bertsolariak litzateke.

Bertsoa baloratzeko modua nahiko intuitiboa da.

Gure kasuan adineko bertsozale batek defendatzen zuen diskurtso hau.

b) Bertsolaritza, kultur jarduera

Bertsolaritzak kulturaren esparruan erabat murgilduta egon behar duela defendatzen du bigarren diskurtso batek. Honen abiapuntua bertsolaritzaren barne-alderdiak (balore endogenoak) azpimarratzea litzateke; hau da, bertsolaritzak berez izan behar du leku bat euskal kulturaren barnean, eta horretarako bideak egin behar dituzte bertsolariek.

Kritikoak agertzen dira bertsolaritzaren gaur egungo zenbait ezaugarrirekiko, batez ere beraien ustez bertsoa «txabakanis-mora» lerrotzen doalako, eta bertso-jarduera dignifikatzea nahiko lukete. Bertsoaren kalitatea nolabait bermatzen duela eta, txapelketaren funtzioa defendatzen dute.

Bertsoa baloratzeko garaian alderdi literarioa oso kontuan badute ere, bertsolaritzaren ahozkotasuna, mimika, presentzia, e.a. ahaztu ezinak direla adierazten dute.

Gure taldeetan teknikariek ordezkatzten dute diskurtso hau.

c) Bertsolaritza, jarduera profesionala

Diskurtso hau batik bat bertsolariek ordezkatzten dute gure taldeetan. Bertsolaritzaz duten kezkarik nagusiena jardueraren antolaketari dagokiona da; zenbait kasutan baldintza kax-

karregitan kantatzea, bertso-jardueraren prestigiorik eza, bertsolari-antolatzaile harremanen artikulatzea, e.a. Arazo hauen aurrean planteamendu desberdinak dituzte bertsolariek: batzuek norberaren inizatiba eta erantzukizunari lehentasuna ematen dioten bitartean, beste batzuk gestio-lana bideratuko duten tarteko erakunde edo enpresen alde agertzen dira.

Orokorrean, egoeraren balorazio positiboa egiten dute; ez dute uste egoera puztuta edo inflatuta dagoenik, eta bai aldiz gaur egungo egoera urtetan egin den lanaren emaitza dela.

Bertsoa baloratzeko moduari dagokionez, orokorrean bertsolari hauek literatur irizpideei garrantzi edo pisu gehiago ematen diotela dirudi, ahozkotasunari eta beste elementuei baino.

d) Bertsolaritza ikuskizuna

Laugarren diskurtso honek bertsolaritzak ikuskizun bezala dituen balioak azpimarratzen ditu. Bertsolaritza ez herrigintzarako tresna bezala, ezta goimailako kulturaren adierazgarri ere, baizik eta entretenimendu, ikuskizun bat bezala.

Diskurtso honen barnean ere desberdintasunak daude, noski. Batzuk ikuskizun honetan bertso «onak» entzutera doaz. Eta beste batzuk aldiz «astakeriren» batekin parre egitera. (Kontuan izan estereotipoekin ari garela, ez garela xehetasun guztiak ematen ari).

Diskurtso hauek baloratzeko garaian kontuan izan behar da talde hauetan ez dela ohizko bertsozalea ez den pertsonaren iritzirik entzun. Denak izan dira ohizko bertsozale «adituak». Horregatik, nahiz eta zeharka bertsozale esporadikoari buruzko iritziak jaso, ez dugu informazio hau zuzenik biltzerik izan.

Kultur agenteen zenbait diskurtsori buruzko ondorioak

Euskal kultur agenteen diskurtsoaz

- Bertsolaritza euskal gizartean errotuta dagoen jarduera

Txosten guztian zehar alor desberdinetako euskal kultur agente hauek bertsolaritzaz dituzten iritzi eta berarekiko jarre-

rak azaltzen saiatu gara. Horien artean gaur egungo egoerarekiko azaltzen duten kritika gogorrek ere.

Halere, ezinbestekoa da aipatzea, kritika gogorrek egiten dizkiotenek ere, bertsolaritza berez gustokoa dutela diotela. Talde hauetan egon den inork ez du esan «bertso on bat» gustatzen ez zaionik. Alderantziz, denek onartzen duten «salbuespenak salbuespen», «milatik bat».. bertso onak badaudela eta horien aurrean «txundituta» geratzen direla, «txapela kentzen dutela», e.a.

Kritiko horiek ere bertsolarien gaitasun hori inbidiatzen dutela diote.

Bertsolaritza beraz onartu eta apreziatzen den jarduera da; askotan kritika ez zaio bertsolaritzari berari edo bere ezaugarri nagusiei egiten, baizik eta askoren ustez gaur bizi duen «neurritz kanpoko» egoera honi.

- Bertsolaritza lekuz kanpo ateratako jarduera

Hau da ziur aski egoerarekiko kritiko direnek bertsolaritzari leporatzen diotena, eta gainerako kritika guztien atzetik dagoena.

Azken urtetako bilakaera dela eta, zenbait agenteren ustez, bertsolaritzak ez dagozkion espazio eta funtzioak eskuratu ditu: espazioa, tabernatik hasi eta unibertsitateraino aurki ditzakegulako bertsolariak, eta funtzioak behar baino «traszendentzia» gehiago ematen zaielako, beraien ustez. Ondorioz, bertsolaritzak gaur egun «ez dagokion» lekua okupatzen du euskal kulturaren barnean.

Esan beharra dago iritzi hau literaturarekin zerikusia duten agenteek defendatu dutela batik bat. Beste alor kulturaletakoak, bestelako kritikak egin baditzakete ere, ez dutela argumentu hau erabiltzen.

- Diskurtso nagusienak Amaitzeko bi talde hauetan ateratako diskurtso nagusienak eskematikoki agertuko ditugu:

- a) Bertsolaritza literaturatik ikusita

Oraintxe azaldu dugun kritikarekin oso lotuta doan diskurtsoa da. Idazle hauek bertsolaritza bigarren mailako jarduera bezala kontsideratzen dute. Beraien ikuspuntutik bertsolaritzaren ezau-

garriak (bat-batekotasunak, nagusiki) bertsoa kalitate altukoa izatea eragozten dute (ez baitago denborarik kontzeptuak, gaiak lantzeko beraien ustez), eta honengatik jarduera «atsegina» iruditzen zaien arren, ez dute goimailako kultur funtziorik betetzen duenik uste (beraien hitzak eta kontzeptuak jarraituz).

Gainera, bertsolaritzaren jarraipenak (irakaskuntzan, komunikabideetan), beste kultur agenteei lekua murrizten diola diote (musika, antzerkia, etab.)

b) Bertsolaritza beste kultur jardueretatik ikusita

Bertsolaritzarekin nolabait lehian ez dauden beste kultur alorretako ordezkariak ez zuten bertsolaritzaz hain ikuspuntu ezkorrik. Beraiek bertsolaritza beste kultur fenomeno bat bezala ikusten dute, bere alde on eta txarrekin.

Batzuk nahiko bertsozale agertzen ziren, bertsolaritzari ematen zioten baliorik handienetakoa euskal kulturaren betetzen zuen gune sinbolikoan agertzen zelarik. Diskurtso hau batik bat gazteek edo bertsolaritza azken urteotan ezagutu dutenek adierazten dute.

Beste batzuk aldiz, batik bat helduen artean edo bertsolaritza betidanik ezagutzen zutenen artean iritzi desberdinak agertzen dituzte: batek adibidez, saturatu samarra dagoela dio, azken urtetako bertsolari gehienak igualtsuak iruditzen zaizkiolako.

Lehengo diskurtsuokoei bertsoa literatur kategoriekin baloratzeke joera badute, hauek beste elementu batzuk ere asko baloratzen dituztela nabari da (espresioa, musika, presentzia, e.a.).

Erdal kultur agenteen diskurtsoaz

Bilboko hiriburuan erdal kulturgintzan diharduten zenbait lagunekin egin zen eztabaida-taldetik jasotako emaitza nagusiak honako hauek izan ziren:

- Bertsolaritzarekiko ezagupen-falta

Orain arte egindako txostenetan azpimarratu bada bertsolaritzak euskal gizartean duen sustraitzea, erdal kultur agenteen diskurtso honetatik aipatu behar den lehen ondorioa, bertsolaritzaz duten ezagupen-maila eskasa litzateke. Haseratik onartu dute beraiek gaiaz ezer gutxi zekitelako (gure helburua ez zen jende

«aditua» aurkitzea, sarreran esan bezala), eta gero aipatu dute ere euskal gizartera mugatuta egon daitekeela, «marginatuta» ia.

Honen adibidea izan daiteke ere talde honetan bildutako zenbait pertsonak ez zutela bertsolari izen bat ere ezagutzen; eta ezagutzen zituztenak bi izen bakarrik emateko gai izan direla: Amuriza eta Lopategi.

Adibide gisa ere jar daiteke bilera guztian ez zirela bertsolari-txapelketak aipatu (salbuespen batekin: batek «concurso»ak aipatu baitzuten), eta komentatu diren saioak plaza librekoak izan direla.

- Diskurtso homogenoa

Bigarrenik esan, denek gutxi ezagutzen zutela onartzen zuten arren, oso ideia, irudi eta jarrera berdintsuak zituztela bertsolaritzarako. Hau da, ia diskurtso bakar batez hitz egin dezakegula kasu honetan. Beraien artean diferentzia txikiak sortu badira ere, oinarrian diskurtsoa egituratzeko elementu eta faktore berdintsuak erabili dituzte.

- Bertsolaritza: euskal nekazarien gizartearen jarduera propioa

Erdal kultur agente hauek oso ezezaguntzat zuten bertsolaritza, esan bezala. Beraiekin eta beraien bizimoduarekin zeri-kusirik ez zuen jarduera bezala. Baina aldiz, bertsolaritza euskal nekazarien gizartearen oso sustraitutako, errotutako errealitate bezala ikusten zuten. Kontuan izan nekazarien gizarteaz ari garela; hau da, beraiek ez dute bertsolaritza euskal gizarte osoarekin erlazionatzen, baizik eta baseri-giroko gizartearekin. Elementu hau oso argi geratzen da behin eta berriz. Hau da, bertsolaritzak badu bere ingurunea, bertsolaritza estimatu eta oso propiotzat duen ingurunea: euskal nekazarien gizarte.

Asoziazio honetatik beste batzuk sortzen dira nahi eta nahi ez:

1.- Nekazarien gizartearen gainbehera datorren neurrian, bertsolaritzak ere gainbehera egingo du, ahalik eta beste interes edo motibazio bategatik sustatzen ez bada.

2.- Bertsolaria eta bertsozalea nekazarien gizarte honetako partaideak dira: edadetuak, gizonezkoak, baserritarrak,...

Honekin lotuta beste datu bat azpimarratu nahi dugu: erdal kultur agente hauek ez dute bertsolaritzak azken urteotan jasan duen bilakaeraren berririk. Hau da, Euskal Telebistan agertzen dela badakite batzuk, baina beraien ustez bilakaera horretan datza; ez dituzte ezagutzen bertsolari eta bertsozaleen artean emandako aldaketak, edo audientziaren zabaltze eta masifikazioa, e.a. Guzti horretaz ez dira enteratu ere egin.

- Bertsolarien politizazioa

Gai hau ere nahiko indarrez atera da behin baino gehiagotan. Izan ere agente hauek bertsolariak orokorrean «oso politizatuta» daudela esan dute, eta zehazki gainera Herri Batasunaren ingurukoak. Iritzi guztiz estereotipatu honek bertsolariei buruzko klitxe fijo bat egitera eramaten ditu.

- Bertsolaritzaren sakralizazioa

Euskal kultur agenteen diskurtsoetan azaltzen zen beste elementu bat ere azaldu da, nahiz eta formulazioa ez den zehatz-mehatz berdina izan.

Erdal agente hauek bertsolaritzaz ezer gutxi dakitela onartzen duten arren, sakralizatuta dagoela uste dute: sakralizatzeko honek, kultur agente baten ustez kultur defizit bat adieraz dezake, eta beste baten ustez euskal kulturaren ematen den «gehiegikeria». Izan ere, dirudienez, egoera normaldu batean —hizkuntzari eta egoera politikoari dagokienez— bertsolaritzak ez luke sakralizatuta egon beharrik.

Amaitzeko esan, erdal kultur agente hauek oso presente izan dutela hasiera-hasieratik bertsolaritzaz duten ezagupen eskasa, eta gehienetan zalantza adierazten zuten hitzak sartu dituztela: «creo», «supongo», «imagino». Honengatik pentsa daiteke erdal kultur agente hauek ez daudela itxita beste diskurtsoetara. Hau da, ziur aski ondo jaso eta entzungo lituzkete beste diskurtso edo iritzi batzuk, beraien ezagupen-maila eta interesetara egokituta, noski.

BERTSOZALETASUNAREN TESTUINGURUA

Aurreko atalean ikusi ahal izan dugunez bertsolaritzak testuinguru bat du, hori ahaztu zinezkoa da, eta testuinguru horretan du bere zentzua. Horregatik, bertsolaritzaren proiektu batek kontuan izan beharko lituzkeen elementuak ez dira bertsolaritzarekin eta bertsozaletasunarekin erlazionatutakoak soilik; izan ere, kontuan izan behar ditu testuinguruak ezartzen dizkionak ere. Honengatik, orain, aurreko eztabaidetatik sortzen diren eta bertsolaritzaren etorkizunean eragina izan dezaketen bi faktoreei buruz hausnarketa labur batzuk eskainiko ditugu: zehazki, euskararen egoerari eta euskal kulturaren egoerari buruzkoak.

Bertsozaletasuna, «gezur sozialean» oinarritzen al da?

Bertsozaletasunaren gaur egungo egoera zenbateraino da sendoa eta iraunkorra ala iragankorra eta koiunturala? Batzuek uste dute, duela zenbait urte, eta beste kontestu batean baldin bazen ere, euskal abeslari edo kantautoreekin gertatu zen antzeko zerbait gertatzeko arriskua dagoela, hau da, «boom» baten ondoren goitik behera etorri zela, puztu zen globoa puztu bezala hustu egin zela.

Gehiago oraindik, euskararen eta euskal kulturaren inguruko beste zenbait gauzetan bezala, «gezur sozial» baten estalgarri izateko arriskurik ez ote dago bertsozaletasunarekin? Hau da, gure hizkuntzari eta beste hainbat kultur espresiori eusteko kapaz ez garela ikusirik, ez ote dira bertsolariak, «herriaren ahotsa» bezala harturik, basamortu bat eginik dagoen euskal kulturaren munduan garai bateko profeten antzera, gizarteak egin beharko lukeen eta egiteko gai ez den lanaren ordezkatzailerik bezala hartzen, eta gure gizartean eguneroko bizitzan erabiltzen ez dugun hizkuntzaren gordetzailerik izateko lana besteen esku uzten?

Hemen ere ez ote da gertatzen liburu eta diskoen esparruan gertatzen omen denaren antzeko zerbait? Liburuak eta diskoak produzitu, saltzen direnak baino askoz gehiago produzitzea, eta jendeak erosi, irakurtzen duena baino gehiago erostea alegia. Horrida agian, lehen aipaturiko gezur sozial horretan eroriz, eta

behin eta berriz esanaz, gaur egun euskaraz liburu eta disko asko p roduzitzen dela, ez al gara ari euskal kulturak inondik ere ez duen indar itxura bat baduela gizarteari sinistarazi nahian?

Bertsozaletasunaren aldetik dagoen arriskua ez ote da, baita ere, gizarteari bertsolaritza osasuntsu dagoela sinistarazi nahian bertsozaleak inolako autoinplikaziorik gabe jokatzekoa? Hau da, bertso-saio bateko sarrera ordaindu eta bertsolariak egiten duten lanagatik txalotu eta hortxe bukatu norberak hizkuntza-ren aldetik egin beharko lukeen ahalegina egin gabe geldituz?

Puntu horretara iristean sortzen den arazoa ordea, bertsola-riarena ezezik, entzulegoaren funtzioa zein den definitzearena da. Hau da, zer eskatu behar zaio bertsozaleari bertsozale izateaz gai-nera? Bera ere hizkuntzari dagokionean agente edo sujeto aktibo bilakatzea, eta berak ere euskararen erabileraren eginkizuna beregain hartzea, ala nahikoa da sarrera pagatu, bertsoak ent-zun, lagunartean ordu batzuk pasa eta beste saio batera arte lasai gelditzea? Eta zer dela eta eskatu behar zaio bertsozaleari bert-sozalea izatea baino haruntzago doan beste egitekorik?

Beste kontu bat da agian, bertsozaleari bere bertsozaletasun hori sendotu eta aberastu ahal izan dezan eta bere atxikimen-dua sakonagoa izan dadin bertsolaritzari buruz informazio gehiago eta zabalagoa eskaintzea. Bertsozaleak, bertso batek ona izateko zein baldintza bete behar dituen ikas dezan argibi-deak ematea. Hala nola: edukiaren aldetik bai zuzenekoak eta bai alegoriazkoak diren esaldietan, hizkuntzaren aldetik nola hiztegi hala joskerari dagokienean, neurriaren eta errimaren aldetik, doinuaren eta ahotsaren egokitasunaren aldetik, etabar luze bati dagokion informazioa, alegia. Guzti honek nolabaiteko «pedagogia sozial» bat erabiltzea eskatzen du. Orduan bertsozaleen ezagupen-maila geroz eta sakonagoa eta ondorioz, atxikimendu hori geroz eta kontzienteagoa eta sendoagoa izango litzateke.

Euskal kulturaren hipertrofia/atrofia egoera

Bertsolaritzak, komunikabide sozialetan ematen zaion tra-tamendua dela eta, gizartean dagokiona baino espazio gehiago, agian gehiegi, hartzeko arriskua al du? Hori dela eta, batzuen ustez bertsolaritza «hipertrofia» puntura iritsita egongo litzateke.

Hain zuzen, gizartean normala den baino presentzia handiagoa hartzera iritsita, bertsolaritzari leku gehiegi egiten zaiolako pentsa, irritati eta telebistan. Izan ere, ia ez dago gertaera kulturalik bertsolaritzari hainbat leku egiten zaionik, eta ia ez da gertaera sozialik bertsolarien partaidetzarik gabe ospatzen denik. «Zopan ere sartzen dizkigute bertsoak» esaten du zenbaitetik. Horrek, ondorio bezala, zenbait jende, euskaltzalea izan arren, bertsolaritzaz nazkatzera eta bere baitan gorrotoa sentitzera eraman dezake eta eramaten ari omen da.

Beste batzuen ikuspegitik gure gizarteko kultur munduan gertatzen dena bertsolaritzaren «hipertrofia» baino gehiago beste esparru kultural gehien «atrofia» izango litzateke. Beste esparruak izango lirateke beraz, defizit handia dutenak. Hala nola, idazleen mundua, antzerkigileena, dantzari-taldeena, zinema eta artegintzarena, e.a. Horiak dira azpiegiturarik gabe aurkitzen direnak eta beren iraupena ziurtatzeko ezinbestekoak diren erreproduzio sozialaren mekanismorik ez dutenak. Horien egoera da beraz, minimoen azpitik dagoena eta biziraupen-mailara iristen ez dena. Eta hori ez da konponduko bertsolaritzaren presentzia gutxituz, beste esparruena handitzeko bideak bilatuz baizik.

Horrek eskatzen du ordea, gaur egun, esparru kultural gehienetan erdarazko ereduak nagusi izatearen orde, euskarazkoei sarbidea ematen joatea.

Hausnarketa hauek, orokorrean, bertsolaritzan inplikaturako taldeei buruzkoak izango dira; hau da, batik bat, lehen aipatu ditugun bertsolari eta bertsozaleei buruzkoak nagusiki. Gure ustez, bertsolaritzaren munduan murgildurik daudenak jarduera honen etorkizunean erantzukizun nagusia baitute.

Baina halere, bertsolaritzatik kanpo aurkitzen diren zenbait faktorek ere nolabait sustatu edo oztopatu dezakete bertsolaritzaren martxa edo dinamika. Izan ere, bertsolaritzak testuinguru batean hartzen du bere zentzua eta testuinguru horretako beste elementuak kontuan izan behar dira bertsolaritza aztertzerakoan. Honengatik garrantzitsua iruditu zaigu bertsolaritza-gizartea harremanari buruz hausnarketa batzuk egitea.

Laburbilduz beraz, guk mahai gainean eztabaidatzeko puntuak jarriko ditugu. Gure helburua eztabaidarako materiala osa dezaketen hausnarketa edo gogoeta batzuk eskaintzea da. Hori izango da hainbeste galdera egitearen arrazoia. Bertso-komunitateak gai hauei erantzun bat ala beste ematen dien neurrian, bertso-jarduera bide batetik ala bestetik zuzenduko du.

BERTSOGINTZA ETA BERTSOZALETASUNARI BURUZ HAINBAT GOGOETA

Bertsolaritzaren konplexutasunaz behin baino gehiagotan hitz egin izan da bertsozaletasunaren egoerari buruzko azterketa hau osatzen duten txostenetan zehar. Bertsolaritzaren «mundua» osatzen duten bertsolari, bertsozale, antolatzaile, gai-jartzaile, e.a.... desberdinek hamaika kontzepzio eta iritzi diferente dituzte bertsolaritzaz, eta etorkizunerako dituzten espektatibak ere erabat desberdinak dira. Kontzepzio hauetako batzuk osagarriak direla esan daiteke, baina beste batzuk aldiz ia kontrajarriak, guztiz kontrajarriak ez direnean.

Beren burua festa-giroan eta «adarra jotzen» batik bat ikusten duten bertsolarietatik, txapela jantzi ahal izateko besteekin lehian eta presiopean beren burua jartzen duten bertsolarietara distantzia eta aukera desberdin asko dago.

Gauza bera esan daiteke bertsozaleez: bertso-afari bateta, plaza libreko saio batera edo txapelketa nagusiaren final batera doan ikusleagoak gauza zeharo desberdinak bila ditzake bertsolaritzan. Bertsozale desberdinek, motibazio diferenteak izateaz gain, bertsolaritzaren alderdi desberdinak baloratzen dituzte, eta honekin batera bertsolaritzaren irudi eta kontzepzio diferenteak defendatzen.

Berdin ere antolatzaile, gai-jartzaile eta bertso-mundu hau osatzen duten beste talde edo partaideekin.

Bertsolaritzak beraz, demanda edo eskaera desberdinei erantzuten die talde bakoitzean. Honengatik, ondorengo orrialdeetan, azterketa hau eskatu duen Euskal Herriko Bertsolari Elkar-

teak, eskaera desberdinei erantzun ahal izateko, hausnartu behar harko lituzkeen zenbait alderdi aurkeztuko ditugu. Horiei buruzko erreflexioa interesgarria eta lagungarria gerta baitakioke aurrera begira bere jarduera eta ekintzak definitu eta planifikatzeko.

BERTSOLARITZA: EUSKAL KULTUR PROIEKTUAREN ESPARRU BAT

Bertsozaleatasunaren egoerari buruzko azterketa guzti honetan zehar frogatu ahal izan dugu bertsolaritzak euskal gizartean duen oihartzuna eta euskal kulturaren okupatzen duen leku pribilegiatua. Zalantzarik gabe, bera da euskal kultur jardueren artean arrakasta gehin lortzen duenetako bat.

Euskal kulturaz hitzegiten denean, askotan planteatu izan da euskal kultur proiektu baten beharra. Lortu nahi den gizarte-mota baterako bidea markatuko lukeen interbentzio-plan baten beharra, alegia. Proiektu honen premia askotan defendatu izan da euskal kulturaren helburuak argitu eta bitartekoei (giza bitartekoei nahiz bitarteko materialei) ahalik eta etekin handiena atera ahal izateko.

Proiektu zabal eta sakon hau definitu gabe dago oraindik, eta urteak joan eta urteak etorri, ez da inondik ikusten. Proiektu honetan kultur jarduera guztiek izango lukete beren papera, beren funtzioa eta beren espazioa definituko lukete gainerako kultur jardueren artean.

Baina euskal kulturaren proiektu orokor hori definitzen ez den bitartean, agian interesgarria izan daiteke, metodologi eta analisi aldetik, bertsolaritzak berak bere proiektua definitzea, zehaztea. Proiektu honek bi helburu izango lituzke: alde batetik, bertso-komunitateak bertsolaritzarekiko dituen espektatibak eta helburuak finkatzen lagunduko luke. Eta bestetik, helburu horiek lortu ahal izateko interbentzio-plana diseinatuko luke.

Proiektu hau interesgarri ikusten den ala ez eztabaidatzea izango litzateke lehen puntua. Izan ere, azterketa honetan lehenago ere esan dugun bezala, orain arte, bertsolaritzak izan duen ezaugarri nagusienetako bat espontaneitatea izan da. Baina gaur egun bertsolaritza asko egituratu da. Ez bakarrik

bertso-saioen antolakuntzan, baizik eta bereziki bertsolaritza-
ren inguruan sortu den antolaketa osoan: Bertsolari Elkar-
tea, bertso-eskolak, telebista-saioak, aldizkaria, e.a.. Eta era-
baki beharko litzateke zein puntutaraino egokia izan daite-
keen planifikazio edo interbentzio bat burutzea, eta noraino ze-
haztu nahi izango litzatekeen proiektu hori.

Izan ere, ezaguna da egituraketa guztiak berez dinamikoa
den errealitatea fosil bihurtzeko arriskua daramala. Egitura-
keta eta espontaneitatea elkarrekin uztartzea ez da erraza ger-
tatzten, tartean burokrazia, profesionalizazioa e.a. sortzen dire-
nean. Baina bestetik, gaur egun, gizartearen konplexutasuna eza-
gutuz, eta bizitza sozialak daraman abiadura eta dinamikarekin,
oso zaila da kultur esparru bat bere horretan uztea, erabat
espontaneo eta era berean arrakastatsua eta egokia izatea.

Etorkizunari begira, bertsolaritzak duen apusturik gogo-
rrenetakoa antolaketa/planifikazioa eta espontaneitatea uztart-
zea izango da; behar duen egituraketa minimoa, berezkoa duen
eta inolaz ere galdu behar ez duen bizitasun eta dinamikare-
kin uztartzeko bideak aurkitzea.

Guzti honengatik diogu eztabaidatu beharreko lehen pun-
tua haxe litzatekeela; egituraketa minimo hori zehaztu eta
planifikatuko duen proiektu baten beharra edo egokitasuna, ale-
gia. Egituraketa hori egiteko ez da ezinbestekoa proiektu bat
definitzea, baina gure ustez proiektu batek egituraketa hori
burutu ahal izateko sistematizazio-bide egokia eskaintzen du.

Erabakia hartzeko lagungarri gerta daitekeelakoan, ondo-
rengo puntuan kultur proiektu baten elementu nagusienak
aurkeztuko ditugu.

BERTSOLARITZA KULTUR PROIEKTUAREN EZAUGARRIAK

Proiektuaren oinarrizko osagaiak

Bertsolaritzaren proiektua bideratuko duen taldeak eten-
gabeko gogoeta sakon bat egin beharko du, proiektua osatuko
duten lehengaiak zein diren aztertu eta aplikatzen jakiteko.

Orokorrean, gure aldetik, gogoeta jarraituaren talde horretan aztertu beharreko puntu bezala proposatuko genituzkeen oinarrizko osagaiak hiru ardatz hauen inguruan mugitu beharko lukete:

Bertsolaritzaren ezagupena edo notorietatea

Hitz horiekin adierazi nahi da bertsolaritzak, gertaera sozio-kultural bezala, ezaguna izan behar duela, bertsolaritzaren sozializazioa ziurtatu egin behar dela, alegia. Horrek esan nahi du bertsolaritzaren ezagupenak ez duela bertsozaleetara mugatu behar baizik eta beste jendearengana iritsi behar duela. Gertaera sozial notorioa, ezaguna, izan behar duela. Uhin kontzentrikoen modura planteatzen bada, erdigunetik periferiara doazen zirkuluen antzera, bertsolaritzari buruzko informazioak gizarte osora etengabe zabaltzen joan beharko du. Erdigunean aurkitzen diren bertsozaleetatik hasi eta periferiarik urrunenean aurkitzen diren erdaldunetara zabalduz. Ez noski, guztiei informazio bera ezta dosi berean emateko. Ez jendea nazkatzeko eran ezta jendeari gogoz kontra irentsiarazten zaion zerbait bezala. Gustagarri, atsegin eta gozamenerako aukera bezala baizik. Azken batean kontua da, jendeak bertsolaritzaren berri jakiteko modu egoki bat bilatzea.

Telebistan bertsolaritzari sarbidea emateak, dudarik gabe, maila batean bederen, lortarazi dio ezagupen sozial edo notorietate maila bat. Orain kontua zera da: alde batetik, hori ez galtzeko bideak jartzea; eta beste aldetik, saturazio-puntura inoiz iritsi gabe, beti margina bat gordez funtzionatzea. Puntu honek garrantzi handia du gure ustez.

Izan ere telebistak baditu bere abantailak, baina baditu ere bere arriskuak. Telebistak bertsolaritza giza sektore guztietara iristeko bidea zabaltzen du, eta bertsolaritzaren ezagupena hedatzen. Baina bestalde, telebistak, bere dinamika propioarengatik nagusiki, ez du ezagupen horretan sakontzeko aukerarik ematen. Ahalik eta entzulego zabalenera iritsi nahi duenez, bertsolaritzaren «azalean» geratzeko arriskua du. Gainera, telebistak, etengabeko berrikuntzak behar izaten ditu programa bat mantendu ahal izateko, ez baita erraza izaten formatu eta protagonista berdinekin programa batek irautea. Eta dinamika

horretan sartzen ez bada, programak berehala «erretzeko» arriskua du.

Hortaz telebista oso informazio iturri egokia izan daiteke neurri batean, baina formazio-iturri, «pedagogia sozial» baten iturri izan ote daitekeen ere aztertu beharko litzateke. Une honetan, bertsolaritzaren ezagupena zabaltzea oso interesgarri ikusten bada ere, beharrezkotzat jotzen da ezagupen horretan sakonduko duten bideak jorratzea, bertsozaleak «kualifikatzeko» bideak irekitzea, alegia. Bertsoak entzutea positiboa da, baina entzulea hezi beharko litzateke: bertso onak eta txarrak bereizten lagundu, bertsoen meritua non dagoen erakutsi, neurri eta doinu bakoitzak ezartzen dituen aukerak eta mugak azaldu, e.a.

Bertsolaritzarekiko atxikimendua (leialtasuna)

Bertsolaritzari, gaur egun lortu duen arrakastari eutsi ezezik indar berri bat eman nahi bazaio, bertsolaritzarekiko atxikimendua edo fideltasuna ziurtatzeko bideak aurkitu behar dira. Izan ere, kontua da, bertsolaritza deskubritzen dutenek, aurrerantzean, bertan aurkitu duten atsegin eta gozamenagatik, bertsolaritzari gustoa hartu eta jarraitzaile bihurtzea lortzea. Ez noski, guztiak bertsozale sutsu edo amorratu izaten has-teko baizik eta bakoitza, bere era eta neurrian, bertsolaritzarekin lotua sentitzeko. Bertsozaletasunak beste edozein zaletasunek bezala gradu eta maila asko ditu eta horrela, era mailakatu batean, finkatzen joan behar du gertaera normalizatu bat izatera iristea nahi bada.

Garrantzi handia du puntu honi dagokionean, bertsolaritzarekiko atxikimendua espontaneo, gogokoa izatea eta ez, nolabait esateko «obligaziozkoa», euskaldun izateari loturik doakion derrigorrezko atxikimendua; bestela gaizki ikusia izateko arriskua dagoelako.

Bada ordea, kontuan izan behar den beste puntu bat ere. Eta hau da etengabeko berrikuntzarena. Gaurko gizartean sarritan entzuten diren hitzak dira: Berritu ala hil. Eta gaurko gizarteak daraman abiadura beldurgarria denez, etengabeko berrikuntza egiten ez duen gertaera soziala berehala erreta gelditzen da. Hori garbi ezertan frogatu baldin bada bertsolari-

tzan bertan frogatu da. Izan ere, bertsolaritzak indar berria hartu du berritzen asmatu duelako. Orain kontua abiadura horri eustea da. Kartutxo guztiak erre gabe beti zerbait erre-kamaran gordetzea. Bururaten zaigun guztia bururatu orduko eskaini orde, gauzak heltzen eta ontzen utzi eta garai egokian ateratzea. Sorkuntza berrien lana etengabe ziurtatzea, beti ere, lehengoak berea ematen dutenean aurrera nola egin lehendik pentsatuta izateko.

Bertsolaritzaren balorazioa

Bertso-saiotara hurbiltzen den jendeak edo bertso-saioak irratiz edo telebistaz jarraitzen dituenak bertso-saioekiko balorazio guztiz positiboa egiten duela ikusi ahal izan dugu. Balorazio positibo honen adierazle dira:

— bertso-saiotara joaten diren gehienek bertso-saiotatik oso gustora ateratzen direla esan dute;

— telebistaz bertso-saioak emateak bertsolaritzari mesede handia egin diola adierazi dute;

— eta telebistako saioak asko gustatzen zaizkie.

Garbi dago beraz, bertsolaritzaren inguruan maila batean edo bestean mugitzen den jendea pozik eta gustora sentitzen dela bertsolaritzak gaur egun eskaintzen dionarekin.

Bertsozaleek egiten duten balorazioa hain altua izanik, bertsolaritzak orain arte ukitu ez dituen sektoreetara zabaltzeko beharko luke informazioa. Bertsolaritza ezagutarazteko, euskaldun jendeari bertsolaritza gertaera ezaguna gerta dakion bideak jartzeko, bertsoak dastatzen eta gozatzen irakasteko eta horrela, azken batean, bertsolaritzak bere biziraupena ziurtatzeko behar duen notorietatea lor dezan.

Hiru ardatz hauen inguruan beraz oso mezu desberdina eskain dakieke talde/sektore bakoitzari. Baina hasteko, eta bere atxikimendu-mailaren eta beste aldagai batzuen arabera, entzulego erreal eta potentzialaren tipologia zehatz bat finkatzera iritsi beharko litzateke. Eta ondoren, tipologia hori ongi finkatuta gero, bakoitzari zer-nolako tratamendua eman behar zaion diseina-

tu. Hau da, bertsozale amorratuei eusteko zer egin, zein estrategia ibili behar den, zer eskaini beharko litzatekeen; eta gauza bera gainerako tipologientzat: bertsozale ez amorratuentzat, bertsozale kritikoenentzat, ez bertsozale euskaldunenentzat eta erdaldunenentzat.

Hau da, tipologia desberdinetako bertsozaleei eskaintza espezifikoa egitea lortu behar da. Izan ere, lehen esan dugun bezala, egoera eta zaletasun desberdinak dituztenei ezin dakieke mezu berbera luzatu, bakoitzari berea baizik.

Horretarako jakin behar da, bertsozale beroa denarentzat, onartuko dituen mezuak hautatzen eta proposatzen bezala, bertsozale moderatua denarentzat ere bere moderazioari egokitzeko zaizkion mezuak luzatzen, eta zer esanik ez bertsozalaritzaren erakundeetara jarrera kritikoa edo kontrakoa duenarentzat.

Atal honetan aipatu ditugun oinarriak kontuan harturik eta badela zertan edo non oinak sendo ezarri onartu ondoren ikus dezagun nork eta nola bidera dezakeen bertsozalaritzaren proiektu hori.

Proiektua diseinatzen duten agenteak

Euskal herriko bertsolari-elkartea

Bertsolaritzaren proiektuaren sustatzailea, bertsozaletasunaren sendotze eta zabaltzea bere helburu nagusitzat duen elkarteak izan daiteke: Euskal Herriko Bertsolari Elkarteak, alegia.

Bertso-jardueraren protagonista nagusiak, zalantzarik gabe, bertsolariak dira; eta honengatik, bertso-jardueraren oraina eta etorkizuna aztertu eta planifikatzeko agenterik egokiena, bertsolariak biltzen dituen elkarteak izan daiteke. Bertsolari Elkarteak, bertsolari eta bertsozaleen interesak eta arazoak jasotzeko, artikulatu eta beraiei konponbidea ematen saiatzen den erakundea da; hemendik datorkio prozesu guzti honetan izan dezakeen garrantzia eta pisua.

Izan ere, bertsozalaritzaren azken urtetako historia hurbilean, eta gaur egungo bertsozaletasunaren arrakastan zeresan handia izan du Bertsolari Elkarteak. Elkartearen barmetik bertsozalariek

eta beren ingurura biltzen jakin duten bertsozaleek burututako lana eta esfortzuen emaitza edo ordaina jasotzen ari baitira.

Bertsolari Elkarteak, gainerako agenteei atea zabalik utzita ere, bertsolaritzaren proiektua definitzeko eta garatzeko ardura hartuko balu, ongi aztertu beharko lituzke gaur egun dituen baliabide eta errekutsoak, eta baita noren apoioarekin kontatzen duen ere.

Bertsolari Elkarteak gaur egun orokorrean, bertsolarien apoioarekin kontatzen al du? Bertsolariek onartzen duten Elkartea al da? Bestalde, beraien kezka eta arazoetaz behar bezala arduratzen al da? Entzuten al ditu bertsolari eta bertsozaleen iritziak? Izan ere, bertsolaritzaren proiektua diseinatu nahi badu, jakin beharko du zein aukera erreal duen proiektu hori aurrera atera ahal izateko.

Bestetik, oso interesgarria izan daiteke ere beste instituzioetatik zein apoio edo laguntza-mota jaso dezakeen baloratzea; nora jo dezakeen eta zeren bila. Euskal Administrazio Publikoarekin kontu al dezake? Eta finantza-elkarteekin? Baina gakoa ez dago bakarrik alor finantzarioan: Ikastolen Elkarteak edo Hezkuntza Sailak aldeko jarrera izango al lukete ikastetxetan burutuko litzatekeen ekimenen bat onartzeko? Eta komunikabideak? Euskarazko Irrati eta Euskal Telebistaz gain, posible izango al litzateke beste komunikabideen apoioa izatea? Posible bertsolaritzak gutxieneko presentzia bat izatea medio horietan?

Hau da, lehendabizi «nortzuk garen» eta «non gauden» begiratu beharko genuke.

Atal hau amaitu aurretik azpimarratu nahi dugu proiektu honen bultzatzaile nagusia Euskal Herriko Bertsolari Elkartea izan daitekeela esan badugu ere, ez dugula inondik ere ukatu nahi beste agente kultural edo sozial batzuk ere proiektu honetan parte hartzearen aukera.

Bertsolariak

Proiektua bultzatzea dezakeen Elkarteak bere buruari buruz egin beharreko gogoeta batzuk planteatu eta gero, bertso-jardueraren protagonista nagusiak direnei buruzko zenbait hausnar-

keta egin nahi dugu. Hausnarketa hauen helburua, hasieran esan bezala, eztabaidarako gai eta elementu desberdinak mahai gainean jartzea da, inondik ere ez irtenbide edo soluzioak eskaintzea. Ez daukagu errezeta edo formula magikorik. Gehiago oraindik, uste dugu ez dagoela gisa horretako errezetarik.

Bertso-komunitatea dei dezakeguna elementu desberdinez osatuta badago ere, jardueraren protagonista nagusia bertsolaria da zalantzarik gabe. Eta protagonismo honek bertsolariari, bertsolaritzaaren proiektu baten diseinuaz hitz egiten ari garela kontuan izanik, erantzukizun berezia exigitzen dio. Honek esan nahi du bertsolariak zeresan handia dutela bertsolaritzaaren nondik norakoak definitzeko garaian. Beraiek izan beharko dute, neurri handi batean, zein bertsolaritza-mota garatu nahi duten zehaztu beharko dutenak; noiz, zer eta nola kantatu defendatu beharko dutenak.

Entzulegoak eta beste kolektiboek (gai-jartzaileek, antolatzaileek, epaileek, e.a.) inplikazio zuzena badute ere, bertsolariak izan beharko dute beren burua zertan ikusten duten eta zertarako eskaintzen diren zehaztu beharko dutenak. Honek ez du adierazi nahi, noski, denek bat etorri behar dutenik, —erabat ezinezkoa litzateke gainera—; azpimarratu nahi duguna zera da: bertsolariak bertsolaritzaaren orainan eta etorkizunean duten erantzukizuna hain zuzen.

Erantzukizun honekin lotuta, azterketa honetan atera den beste gai bat ere planteatu nahi genuen: Egokia izan al daitezke bertsolariak kantatzeko baldintza minimoak jartzea? Zein mota-tako baldintza minimoak? Noren bidez eta nola bideratu beharko lituzkete beraien eskaerak?

Izan ere, bertsolariak, beren erantzukizunaz jabetuta, zenbait egoeratan ez kantatzearen alde egon daitezke. Norberaren esku geratu behar al du saio bat noiz erretxazatu, ala Elkartetik finka daitezke aukera desberdinak? Baina bestetik, Elkar-teak inposatu al diezaioke bertsolariari noiz bai eta noiz ez duen kantatu behar?

Aspektu hauek bertsolarien profesionalizatzeari nahiko lotuta agertzen dira. Zenbait bertsolariak, beren jarduera araut-

zeko eta erregularizatzeko enpresa bat sortzea proposatu eta defendatzen du. Enpresa hori, goian aipatutako alderdi guzti horiek finkatu eta gestio-lan zehatzaz arduratuko litzateke. Beste batzuk, aldiz, bertsolariak momentu bakoitzean egokien iruditzen zaion erabakia hartzeko duen erabateko «askatasuna» defendatzen dute, eta ez daude batere prest beraiei hain gertutik dagokien erabakia besteen esku uzteko.

Gaur egungo egoeratik, enpresa bat sortzeraino tarteko bideak aurki daitezke, eta agian bide horietan saia daitezke bai bertsolariak eta baita Bertsolari Elkartearen ere. Baina hartzen den erabakia hartuko dutela ere, kontu izan beharko dute bertsolaritzak duen espontaneitatea babesten, lehen esan dugun bezala egituraketa eta bapatekotasuna ongi uztartzen.

Azterketa honetan agertu den beste kezka bat, bertsolariak «erretzearena» da. Urtean ehun saiotik gora egiten dituzten bertsolariak, zenbat urtez jarrai ahal izango dute martxa horretan? Eta bestetik, aldiz, egokia al da bertsolaritzarentzat bertsolariak 40-45 urte inguru dituztenean jendaurreko jarduera uztea, nekaturik, «erreta», oraindik bertsoak botatzeko hain sasoi onean daudenean? Bertsolaritzaren bilakaeraren puntu nagusienetako bat, bertsolari gazteen sarrera izan da, eta hori datu interesgarri eta pozgarria da zalantzarik gabe; baina hain interesgarri eta pozgarria al da adineko bertsolari gutxi ikustea? Mugatu beharko al litzateke bertsolari bakoitzak egin dezakeen saio-kopurua? Zein arrazoirekin muga daiteke, antolatzaileek edo ikusleek ikusi eta entzun nahi duten bertsolaria «hori» baldin bada?

Izan ere, egia da inkestetan jasotako iritzien arabera, bertsozale gehienek, bertsolari batzuk gehiegi azaltzen direla eta beste batzuk gutxiegi adierazten dutela; eta gainera bertsolari gazteei leku gehiago eman beharko litzaiekeela. Baina bestalde, antolatzaileek eta bertsolariak diotenez, entzuleek beti bertsolari konkretu batzuk ikusi eta entzun nahi dituzte. Hauen ustez, punta-puntako bertsolariak eraman behar dira jendea erakartzeko. Hau dela eta ez dela, zenbait saiotan «eliteko» bertsolariak, bertsolari gazteekin edo ezezagunekin batera jartzen hasi dira. Baina egokia al da praktika hau? Egokia al da hain maila desberdina duten bertsolariak batera jartzea? Honela bertsolari gazte edo ezezaguna

«promozionatu» egiten da ala erabat «lekuz kanpo» aurkitzen? Baina bestetik, jendea erakartzeko punta-puntako bertsolariak eraman behar badira, zein beste bide egon daitezke gazteak edo hasi berriak plazetan kantatzen hasteko? «Zirkuitu» bakar batean maila desberdineko bertsolariak sartzea, ala maila desberdineko bertsolariekin «zirkuitu» desberdinak egitea?

Eta amaitzeko, bertsolaritzaren protagonista diren bertsolariei dagokienez, azken alderdi bat ere aipatu nahi dugu: emakumezkoen parte hartzearena hain zuzen. Izan ere, aztertu beharko da zergatik ez den emakume gehiago iristen plazetan kantatzera. Zeintzuk dira bertsotan txikitatik hasten diren neska eta mutilei, plazetan kantatzeko unean modu desberdinean eragiten dieten faktore horiek? Zein arazo aurkitzen dituzte emakumezkoek gizonetzko bertsolariekin, gaiekin, entzulegoarekin? Zein neurri har daiteke errealitate hori gainditu eta emakume gehiago oholtza gainean bertsotan ikusi ahal izateko?

Puntu eta alderdi guzti hauek eztabaidatzen eta, modu irekian bada ere, erabakitzen joan behar izango du Bertsolari Elkarteak, proiektuaren helburuak eta estrategiak zehazten dituen neurrian.

Nori zuzentzen dioten mezua: mezu-hartzaileak

Kultur proiektuak, orokorrean, publikoari zuzentzen zaizkio. Baina publikoa, orokorrean ere, ez da homogenoa izaten. Eta bertsolaritzaren kasura etorritzat, azterketa honetan zehar argi eta garbi ikusi ahal izan dugu oso heterogenoa dela. Heterogeneitate hau ez da entzuleen ezaugarri sozio-demografikoetan bakarrik agertzen; hau da, arazoa ez da hainbeste bertsozaleen artean gazte eta zaharrak, goimailako ikasketadunak eta ikasketarik gabekoak, euskaldunzahar alfabetatugabeak eta euskaldun berriak aurkitzea. Arazoa batik bat bertsozaletasunaren ezaugarrietan egon daiteke. Bertsozale batzuk «bertsozale amorratu» bezala definitzen diren bitartean, beste batzuk «bere garai eta neurrian soilik» entzun nahi dituzte bertsoak. Batzuentzat, bertsolaritzak euskara eta euskal kultura sustatzeko bitarteko bat izan behar duen bitartean, beste batzuentzat bertsoa bera du

helburu. Batzuk barrea eta denborapasa bilatzen duten bitartean, beste batzuk euskal giroa bilatzen dute, e.a.

Kontuan izan behar da, bertsoaritzza eta bertsozaletasuna gertaera kulturala bezala tratatzen ari bagara ere, erabat «sozialak» bezala defini genitzakeen zenbait ezaugarri ere badituztela. Eta beste gertaera sozialetan pisu handia duten zenbait faktore ere kontuan hartu behar ditugula jendearen arrazoiez eta motiboiez hitz egiterakoan: lagunak eta ezagunak aurkitzea eta agurtzea, denborapasa atsegina izatea, herrian antolatzen diren ekintzak jarraitzea, e.a.

Guzti honengatik, bertsozaletasuna ezin da inola ere gertaera homogenoa balitz bezala tratatu. Alderantziz baizik, gertaera dibertsifikatua denez tratamendua ere, dibertsifikatua izan behar du.

Bertsozaleei ezin zaie mezu bakarra igorri. Eta are gehiago, mezua ezin zaie bertsozaleei soilik bidali. Izan ere, ezaugarri desberdinetako mota askotako bertsozaleak izateaz gain (beroak, moderatuak, kritikoak), bertsozale ez den jende asko (euskaldun nahiz erdaldun) ere badago. Hau da, proiektuak bideratuko duen mezuaren hartzaille nagusiak bertsozaleak izango badira ere, oso kontuan izan behar dira testuinguruan eragina izan dezaketen ez-bertsozaleei, batik bat jarrera ezkorrak dituztenei, behar bezalako mezuak ere bidali beharko zaizkiela.

Ez dirudi egokia beraz, mezu bakar baten bidez guztien-gana iritsi nahi izatea. Igortzen den mezua onartua izatea nahi baldin bada talde bakoitzari berari dagokiona igorri behar zaio. Bestela alferrik galtzeko arrisku handia dago.

Sarritan, eta ez bakarrik bertsozaletasunari dagokionean, baizik eta beste esparru askotan ere, tipologia guztiz desberdinetako jende-taldeei mezu berberak zuzendu izan zaizkie. Baina horrelakoetan, ondorioek ez dute zalantzarik utzi: inork ez du mezu hori berari zuzendua bezala hartzen, guztiek besteentzat dela uste dute, eta beraz azkenean, denentzat egin den mezua ez da inorengana iristen.

Bertsozaletasunera itzuliz esan behar da, bertsozaletasunari buruzko tipologia definitu dituzten aldagaiak ezagunak dire-

nez, horien ondorioz sortzen diren multzo desberdinak, neurri batean behintzat ezagutzen direla.

Bertsozaletasuna mantentzeko eta indarberritzeko egitasmorik burutu nahi bada hiru aldagai hauek oso kontuan hartu beharko dira:

a) Bertsozaletasuna: Ez zaio mezu bera bertsozale amorratuari edo kritiko bati igorriko. Era berean, ez zizkio euskaldun edo erdaldun bati mezu berberak bidaliko.

b) Adin-taldea edo belaunaldia: Mezua gazte, heldu eta zaharrei egokitu beharko zaie.

c) Herrialdea: Gipuzkoa edo Bizkaiko bertsozale bati, edo Nafarroakoa, Iparraldekoa edo Arabakoa den beste bati ezin izango zaizkio ere mezu berberak bidali. Puntu honetan atentzio-ikur bat jarri nahi dugu Nafarroa, eta batik bat Iparraldeko kasuak mahai gainean jarritz. Iparraldeko bertsolaritzak eta bertsozaletasunak ez dio Hegoaldekoaren arrakastari jarraitu, eta momentu honetan erabat ahul eta indarge azaltzen da. Kezka hau Iparraldean euskal kulturak bizi duen egoerara zabal daiteke (hau da, ez da bertsozaletasunari soilik afektatzen dion arazoa), baina aztertu beharko litzateke zein puntutaraino garen kontziente errealitate horretaz, eta zein puntutaraino erantzun nahi diogun. Hau da, sortu daitekeen proiektu horretan zein presentzia edo pisu eman dakioken Iparraldeko egoerari, bere eskaerei behar bezalako erantzuna eman ahal izateko.

Gainera, hiru aldagai hauek erabat lotuta edo inplikaturatuta daude:

a) Bertsozaletasunaren ikuspegitik azterketa egiterakoan garbi dago, bertsozale beroek edo moderatuek ez dutela belaunaldi eta herrialde guztietan berdin pentsatzen. Belaunalditik belaunaldira eta herrialdetik herrialdera gauzak aldatu egiten dira.

b) Adin-talde edo belaunaldien ikuspegitik hasten bagara, gauza bera gertatzen da. Garbi dago belaunaldi bakoitzak baduela bertsozaletasunarekin eta herrialdearekin zerikusia. Belaunaldi guztiak ez baitira maila berean bertsozale herrialde guztietan.

c) Herrialdeen ikuspegitik emaitzak aztertzen direnean ere garbi ikusten da herrialde bakoitzean era desberdinean jokatzen dutela belaunaldiek eta mota desberdinetako bertsozaleek.

Bertsolaritzaren proiektuaren helburu izan daitekeen entzulegoari buruz zenbait hausnarketa egin nahi izango genuke:

— Bertsolaritzaren inguruan entzulegoa uhinen antzera bezala kokatzen da, zirkulu kontzentrikoetan. Honela, zirkulua-
ren barnealdean, bertsozale amorratuak, porrokatuak leude-
ke; 2. sektorean, bertsozaleak baina ez amorratuak, eta bert-
soak bere garai eta neurrian gustoko dituztenak; 3. sektorean,
bertsolaritzaren aurrean indiferente sentitzen diren euskal-
dunak; 4. sektorean bertsolaritzarekiko jarrera kritiko edo
ezkorra duten euskaldunak; eta azkenik 5. sektorean, ez-eus-
kaldunak edo erdaldunak (erdaldunekin zirkulu bat bakarrik
egitea sinplifikazio bat izan daiteke, beraien artean ere jarre-
ra desberdinak eta matizak izango baitira; baina bakar bat egin
dugu orokorrean erdaldunek bertsolaritza gutxi —edo oso
gutxi— ezagutzen dutela agertu zaigulako).

— Sektoreak ez dira homogenoak adina edo belaunaldia
eta herrialdeari dagokionez, gorago ikusi dugun bezala. Hortaz,
sektore bakoitzean dauden antzekotasunak eta desberdinta-
sunak kontuan hartu beharko dira, arazoa gehiegi sinplifika-
tu nahi ez badugu behintzat.

— Kasu bakoitzean mezu desberdinak igorri eta bitarteko
desberdinak erabili beharko dira. Mezuak eta bitartekoak sek-
tore/segmentu bakoitzari egokitu beharko zaizkio. Errealitatea
erreduzitzea, urritzea litzateke mezu bakar bat erabiltzea, eta
denentzat bitarteko berberak erabiltzea.

Bertsolari/bertsozaleen gaztetasunaz

Atal honetan, itxuraz oso ongi ez badator ere, bertsozale gaz-
teei buruzko kezka azaldu nahi dugu. Izan ere, esan dugu proiektu-
ak kontuan izan beharko duen kolektiboa hiru aldagai nagusien
arabera defini zitekeela: bertsozaletasuna, adina eta herrialde-
a. Eta hain zuzen ere, bertsolaritzaren inguruko zenbait tekni-
kari edo kritikoren artean, badago hain bertsolari eta ikuslego gaz-

tea edukitzeak izan dezakeen esanahiari buruzko kezka sendo bat. Hori dela eta ez dela sortzen dira zenbait eztabaida eta egiten dira zenbait alditan bertsolariaren ebaluazio desberdinak.

Kezka ez da herrialde guztietara zabaltzen, Bizkaia-Arabako txapelketaren ikuslegoan ematen baita gehien; txapelketa honetan, berrikuntzarik aipagarriena agian, txapelketako bertso-saiotara hurbildu den jende-kopuruarena baino gehiago, bildu den jendearen adinaren egitura aldetik eman baita.

Eta adin-egitura kontu hori aipatzean sartu behar dira entzuleak ezezik bertsolariak berak ere. Izan ere, entzuleen artean, saioen arabera 35 urtetik beherakoen proportzioa % 50 eta % 60 artean ibili baldin bada, jakina da proportzio hori askoz altuagoa izan dela bertsoak kantatzen parte hartu duten bertsolarien artean. Gehienak 35 urtez beherakoak ezezik 25 urtez beherakoak baitziren. Horren ondorioz esan behar da gazte-kutsu nabarmena hartu duela txapelketa honek eta alderdi horretatik ohizko bertsolariarekiko berrikuntza handi bat ekarri duela.

Batzuek diotenez, bertsozaleatasuna gazteen artean hainbeste zabaldu denez gero, bertsolaritza salbu da. Etorkizuna gazteen baitan dago, eta beraz, bertsolaritzak etorkizuna ziurtaturik dauka. Gazteei esker hartuko du bertsolaritzak behar duen gaurkotasunaren indarra eta aldi aldiko premiei erantzuteko eta egokitzeko gaitasuna. Bertsolaritza etengabeko eguneratze-lan bat egiten joango denez, inoiz zaharkituko ez den esparru kultural bat izango da.

Beste batzuen ustez aldiz, bertsolariaren munduan gazteak nagusi izateak, luzarora, bertsolariari ondorio txarrak ekarriko dizkio. Iritzi honen ustez, gazteak ez dira gauza bertsolaritzak behar duen oinarri edo euskarri sendoa ziurtatzeko. Gaztea gaur bai eta bihar ez den norbait da, eta ezin da bere esku utzi Euskal Herriarentzat hain preziatua den altxor kulturala.

Eztabaida honek garbi adierazten du jokoan dagoen auzia bertsolariaren etorkizunarena dela. Eta egia esan behar bada, kontua ez da txantxetako.

Izan ere, eta hau da zenbait jenderen kezka, gazteek, gazte direlako eta indar eta entusiasmo handiz jokatzen dutelako,

momentu jakin batean eman diezaiokete indarra bertsolaritzari, baita inoiz lortu duena baino arrakasta handiagoa lortarazi ere. Baina gazteen indarra eta berotasuna iragankorra denez, su artifizialen antzeko gertaera bat bilaka daiteke. Hau da, momentu batean ikusgarriak diren distirak eta koloreak azaldu, eta ondoren betirako itzali. Beste modu batera esanda, alde batetik, bertsolaritzaren arrakasta azeleratu edo bizkortu egin dezakete, baina bestetik, iraunkortasunik ez duelako, ezin dute etorkizunik ziurtatu. Hau da, arrakasta sortu eta indartu bai, baina arrakasta horren zurrumbiloan ito, arrakastaren arrakastaz asfixiatu eta hil, alegia.

Arrazoibide hau erabiltzen dutenek adibide gisara jartzen duten kasua honako hau izan ohi da: gaurko bertsolari gazteek azken urte hauetan daramaten martxa edo erritmoa ezingo dute luzaro mantendu eta 40-45 urtera iristean bertso-saioetan parte hartzeari utzi egin beharko diote. Heldutasunera iritsitakoan, bizitzako momenturik egokienean bertsolaritzatik desagertu, alegia. Bide horretatik bertsolaritza gazteen kontu bat izatera pasako da eta galduko du heldutasunak bertsolaritzari eman diezaiokeen eta orain arte eman dion aberastasuna eta iraunkortasuna.

Beste jende baten arrazoibidea berriz, guztiz kontrakoa da, hau da: Bertsolaritzak etorkizunik, eta beraz, iraupenik izango badu, ezinbestekoa du belaunaldien arteko artikulazioa ziurtatzea. Izan ere, bertsolaritzak, beste edozein mugimendu edo gertaera sozial edo soziokulturalek bezala, bere erreproduktio sozialaren mekanismoak sortzea eta mantentzea lortu behar du. Eta hori egiteko, ezinbestekoa gertatzen zaio belaunaldi bakoitzeko jendearen artean artikulazioa bideratzea. Nola? Modu bat, gazteei bertsolaritzaren berri eman eta bertan parte hartzeko bideak eskaintzea da. Eginkizun hori betetzen dute neurri handi batean, bakarrik ez bada ere, bertso-eskolek eta eskoletan egiten diren bertsoen irakaskuntza-saioak eta bertsolari gazteen arteko jaialdi, lehiaketa, etab.ek.

Mezua zuzentzeko bitartekoak. Erabili beharreko estrategiak

Aurreroko atalean proposatu dugu diseinatu ahal izango den proiektu horretan mezua igortzeko garaian kontuan hartu beharreko bertsozale eta ez bertsozaleen tipologia, eta aurkeztu dugu erremezuan erabili ahal izango diren zenbait elementu edo klabe.

Puntu honetan, aurkeztu nahi izango genuke, mezua nori zuzendu nahi zaion kontuan izanik, mezua transmititu ahal izateko zein bitartekorekin kontu daitekeen, zeintzuk diren baliabideak eta zeintzuk erabili beharreko estrategiak.

Zer-nolako mezua zuzendu

Aurreroko atal batean aurkeztu dugu zein ildo edo ardatz erabil daitezkeen mezua lantzeko eta igortzeko (ezagupena, atxikimendua, balorazioa), baina orain, eta ahal dugun neurrian, mezu horiek gehiago zehaztu nahi izango genuke. Mezu hauek, noski, tipologia bakoitzarentzat landu eta egokitu behar dira.

a) Bertsozale beroei, mota desberdinetako bertso-saioak eskaintzeaz gainera, informazio berezia ere luzatu behar zaie. Horretarako, bertsolaritzaren historia, bertsogintzaren teknika, gaur egungo arazo eta etorkizunerako irtenbideak aztertzeko eta eztabaidatzeko topaketak eta beste hainbat formula erabil daitezke.

b) Bertsozale moderatuei, bertsoak bere neurri eta garaian gustatzen zaizkienez gero, horretarako aukerak eskaini behar zaizkie. Hau da, bertso-saio hautatuak, ugaritasuna baino gehiago kalitatea zainduz. Egun eta leku jakinei loturiko bertso-saio atseginak. Noizbehinkakoak, baina onak.

c) Bertsolaritzarekiko jarrera kritikoa (kontrakoa edo nosalgikoa) dutenei, beren jarreraren ondorioz sor dezaketen giro txarra neutralizatzeko bideak egin behar dira. Kontrako jarrera horren oinarriak argumenturik gabe uzteko bideak lortu. Esaldi pozoindu edo birikoen antidotoak bilatu behar dira.

d) Erdaldunentzat, bertsolaritza ezagutu dezaten bideak egin behar dira. Azterketa honen VII. txostenean ikusi genuenarengatik, motibo handiak ditugu erdaldunak bertsolaritza ezer ezagutzen ez dutela pentsatzeko. Alde horretatik, jarduera zer

den, zeintzuk diren bere ezaugarriak zabaltzeko bideak egin beharko lirateke. Kontuan izanda beti ere, bertsolaritzaren tresna nagusia hizkuntza izanik, zaila izango dela euskara ulertu gabe bestelako inplikazio edo motibaziorik lortzea.

Zein baliabide erabili

- Bertsosaiak

Ikusi dugu bertso-saio mota desberdinek jende desberdina erakartzen dutela; desberdinak bertsozaletasunez eta adinaz. Hortaz, bertso-saio mota bakoitzak zer sustatzen duen kontuan izan beharko da.

a) Plaza libreko bertso-saioei buruzko zenbait gogoeta

Zer egin behar da indarra galduz doan bertso-saio mota honekin? Bere horretan utzi behar al zaio, guztiz desagertu arte? Edota zerbait egin behar da lehen izan zuen indarra berreskuratu dezan? Eta zer egin lehengo indarra lortu ahal izateko? Bide berriak urratu behar badira, zein lirateke bide berri horiek? Tratamendu egoki bat behar badu zein litzateke tratamendu egoki hori?

Puntu hauek eta beste zenbait aztertu beharko lirateke plaza libreko saioen inguruan. Izan ere, lagunartean antolatu ohi ziren bertso-saioak alde batera utzita, mota honetako bertso-saioak dira Euskal Herrian bertso-saio antolatuen artean tradizioz handiena dutenak.

Baina garbi dago plaza libreko bertso-saioen kontua birpentsatu beharra dagoela eta gaur egun beharrezkoak diren baldintzetara egokitu, bertsolariei kantatzeko baldintza egokienak ziurtatu ahal izateko, eta entzulegoari entzuteko baldintza egokienak eskaintzeko. Hemen sartuko lirateke bertsolariek kantatzeko lekuaren egokitasuna, megafoniaren funtzionamendua, entzuleen erosotasuna, e.a. luze bat. Era berean erabaki beharko litzateke zein den bertso-saioa osatzeko erarik egokiena, zenbat bertsolari, gai-jartzailerik bai ala ez, etab.

b) Jaialdiei buruzko gogoetak

Mota honetako bertso-saioek lortu duten arrakasta eta erakarmena mantentzeko zer egin beharko litzatekeen jakitea da kontua. Hau da, bai antolamendu aldetik eta bai bertsolari eta bertsozaleen aldetik gaur egun ematen zaion tratamendua egokia den ala ez aztertu behar da. Hutsuneei dagokienean, jendeak aipatzen dituenak kontuan hartu eta zuzentzeko bideak egin behar dira eta, aldatu beharrekorik balego, aldatu eta egokitu.

Arazoa ordea, sakonean, etorkizuna da. Hau da, datozen urteetan arrakasta hau segitzea nahi bada, sortuko diren baldintza berriei nola egokitu behar zaizkion bertso-saio hauek. Gaur egun egiten diren bezala egiten jarraitzeak errutina eta aspertze edo nazkatze bat ekar badezake, zerbait aldatzea beharrezkoa izango litzateke, gehiago oraindik, etengabe aldatzen eta berritzen joatea eskatuko luke.

Aldatzekotan ordea, zer aldatu? Nola egokitu datozen beharretara? Nola aurrea hartu bertsozaleek izan ditzaketen gogo eta beharrei? Jaialdietako bertso-saioek soporte edo oinarri bezala entzulegoak bertsolaritzari buruzko kultura edo gutxienez informazio gehiago izatea beharrezkotzat jotzen bada, erabaki beharko da zein bide erabili behar den informazio hori banatzeko eta kultura hori zabaltzen joateko.

c) Txapelketei buruzko gogoetak

Azterketa hau osatzen duten txostenetan zehar, orokorrean txapelketak duen kritika positiboa eta onarpena argi geratu dela uste dugu. Zenbait bertsozale kritikoren artean txapelketak zalantzan jartzen badira ere, ikuslegoak —orokorrean— oso ongi baloratzen dituela dirudi.

Denek onartzen dute, baita bertsozale kritikoek ere, txapelketek dinamika berri bat eman diotela bertsolaritzari. Errauspean dagoen sua piztu eta indarberritzen duen auspoaren haizearekin konparatuak izan dira txapelketak bertsozaletasunarekiko. Lau urtez behin (Txapelketa Nagusiaren kasuan) erdi itzalirik dagoen bertsozaletasuna berpizteko balio duen auspoa bezala.

Bestalde, txapelketetan ematen dira berrikuntzak frogatzeko aukera gehienak, eta baita bertso onak eta kalitatezkoak

entzuteko aukera gehienak ere. Izan ere, jokoan dagoena hainbeste izanik, bertsolariek ahal duten guztia ematen dute, hustu egiten dira txapelketaren presiopean.

Bestetik, erraz ikus daiteke jende gehien biltzen duen bertso-saio mota dela, ikuslegoaren aldetik arrakastatsuen suertatzen den saio-mota. Bertsolaritzarentzat puntu hau ere garrantzitsua da, edozein ekintza soziokulturalek bezala, entzulego zabalenera iristea baitu helburu.

Ikuslegoa txapelketetara joatearen arrazoiaz ere hausnartu da. Txapelketa batek bere baitan duen lehia oso erakargarria bihurtzen da denontzat, baita ia bertsozale ez denarentzat ere. Txapela nork jantziko duen «morboak» apustu, kiniela eta homelakoak sortzen ditu, bertsozalea ez ezik «jokalaria» ere hurbilaraziz. Eta gutxiago edo gehiago, nor ez da «jokalaria» herri honetan?

Azken bi puntu hauen ondorioz, mass-mediatan, lagunartean, e.a. froga daiteke txapelketek gizarte-mailan lortzen duten oihartzuna. Eta bertsolaritza sustatzen duten agenteen helbueruetako bat jende gehienak ezagutu dezan lortzea denez, txapelketak berarekin dakarren oihartzun hau oso positiboa da. (Erdaldunek bertsolaritzaz ezer ezagutzekotan adibidez, txapelketak ezagutuko lituzkete; askoz gutxiago plaza libreko saioak, jaialdiak edo bertso-afariak)

Ha ere, txapelketa guztiak berdinak ez direnez, zehaztu eta argitu beharko lirake goian aipatutako alderdi positibo horiek lortzeko zein baldintzatan antolatu behar diren: herrialdea, periodikotasuna, maila, e.a.

Baina txapelketekiko kritikoak direnek aipatzen dituzten zenbait arrazoi ere kontuan har daitezke eztabaida honetan.

Txapelketak, ez al du bertsolaritza bere espazio «naturale-tik» gehiegi aldentzen? Bertsolaritza ingurune hurbilean kantatzeko modua izanik, ez al da faltsua egiten txapelketaren barnean? Zein puntutaraino ez da, aurreko puntuarekin jarraituz, bertsolaritza modu «fiktizio» batean mantentzeko asmatutako mekanismo bat? Bertsolaritzaren helburu «nagusiak» mantentzen al ditu txapelketak edo berri batzuk asmatzen ari da?

Bestetik, ez dira konpetitiboegiak gertatzen? Ez al da egia txapelketa baten presiopean, bestela oso saio ederrak egiten dituzten bertsolariek ez dutela bere onena ematen? Zein puntutaino izan daitezke adierazgarriak, aipatzen ari garen presio honengatik, bertsolari onenetako batzuk aurkezten ez direnean? Egokia al da bertsolaritzarentzat txapelketako bertsolarien gaitetasuna? Zer gerta daiteke bertsolaritzarekin, bertsolari onenak, galtzeko irabazteko baino gehiago dutelarik, behin 40-45 urterekin txapelketei uko egiten badiete? Konpetizio eta lehia honek ez al du bertsolaria azkarregi erretzen? Txapelketen dinamika bultzatuta, ez al dira bertsolaritzaren beste esparru batzuk mugatzen? Bertso-eskoletako gazteak ere txapelketen dinamikan sartuta, ez al dute bertsolaritzak izan ditzakeen beste gaitasun edo posibilitate batzuk ahazten, beraien burua gozamenerako baino, lehiarako jarriz?

Txapelketak lehiaketa-kutsu handiegia ez al du hartzen? Ez al du bere ludikotasuna galtzen? Kutsu horrek eraman du zenbait bertsolari, ez adinekoak bakarrik, txapelketan parte ez hartzera. Zer eragin izan dezake horrek datozen urtetako dinamikan?

Bertsolari batzuk txapelketei egindako kritikek eragina al dute gainerako bertsolari edo bertsozaleengan? Aurtengo arrakasta ikusita, ez dirudi bertsozaleengan izan duenik; baina jarraera horretan mantenduz gero, ez al du eraginik izango bertsolari gazteagoengan?

Ikuslegoaren motibazioaren aldetik ere zalantzak sortzen dira: orokorrean, jendeak ongi pasatzera, edo euskal giroaren bila doala adierazten du. Noski batek modu askotara pasa dezake ongi, edo egin dezake barre. Baina ez al du txapelketak jende asko erakartzen lehiarengatik, bertsoekiko orokorrean askoz interes gutxiago azaltzen duelarik? Ez al dirudi batzuetan, txapelketetan ikusten diren zenbait erreakzio ikusita, bertsozaleetasuna, bertsolarikeria, hau da, bertsolari batzuen ala besteen zaletasuna edo «fans» delakoen arteko lehia bihur daitekeela? Bertsolariak idolo bihurtzearen arriskua norainokoa da? Eta bertsolaritzaren protagonismoa pertsona konkretu batzuegan egotea, gainerako bertsolaria alboratuz, positiboa al da bertsolaritzarentzat? Ez al da gehiegi pertsonalizatzen? Halere, atal honetan ere

lehen esan duguna errepika dezakegu: txapelketa guztiak, txapelketa izateagatik, ezaugarri zehatz batzuk dituzte, baina dene-tan ikus al daitezke alderdi negatibo horiek?

d) Bertso-saioa antolatzearen egokitasuna

1.- Bertsoak kantatzeko uneak

Kontuan izan behar da bertsozaleen artean bi iritzi nagusi dau-dela: lehenengoak bertsoak edozein leku eta unetan aproposak direla dio, eta mugarik gabe entzungo lituzkeela. Eta bigarrenak aldiz, bertsoetarako leku eta une egokia bilatu egin behar dela.

Lehenengoak ez du arazorik planteatzen: edozein garai eta unetan antola daiteke bertso-saio bat. Bigarrenak aldiz bai: bertsoak une edo momentu batzuetara mugatzen dituelako, eta bestela lekuz kanpo daudela uste baitu.

Bigarren arazoa sortzen da noski bertsoak kantatzeko leku egoki horiek zeintzuk diren definitzen saiatzerakoan, bigarre n iritzi hau defendatzen dutenen artean ere jarrera desberd i n a k baitaude. Guk jasotako informazio a r a m a r a b e r a , b i d i r a j a r r e r a n a g u s i e n a k :

— Batzuk gertaeraren ezaugarrien arabera finkatzen dute egokia den ala ez. Horrela, jaialdiak eta txapelketak alde batera utzita, bertsoak jai-testuinguruetan edo egoera erritualiza-tuetan (hiletetan, e.a.) ikusten dituztela dirudi. Ez dituzte aldiz ikusten euskara erabiltzen den egoera unibertsitario edo zien-tifikoetan. Adibidez, unibertsitateko ikasturtearen hasieran, Kongresu baten inaugurazioan, e.a.

— Beste batzuk bertsolaritza euskal giroetara mugatzea defendatzen dute. Honela, bertso-saioak leku erdaldunetan antolatzea bertsolaritza bere testuinguru «naturaletik» aterat-zea dela diote, erabat «artifizial» geratzen delarik. Beraien ustez, testuinguru erdaldunetan zaila izango da bertsolaritza zer den ongi ulertzea, eta are gehiago euskara ongi ezagutzen ez den lekutatik euskara ongi hitz egingo duten bertsolariak sortzea.

Bertso-saioak eszenario guztiz desberdinetan ematen direla ikusirik, malgutasun eta egokitzeko gaitasun bat lortu dutela

ezin uka. Kontua, ordea, zera da: bizitza sozialeko eszenario guztietan agertu behar al du?.

Bertsolaritzaren proiektua burutu nahi duen Bertsolari Elkartek eztabaidatu eta erabaki beharko du bertso-jarduera gertaera-mota edo espazio batzuetara mugatu nahi duen ala ez, eta zein inplikazio eduki dezakeen erabaki bat hartzeak ala bestea hartzeak. Izan ere, kontuan izan beharko du oso bertsozalea poztu bai, baina hain bertsozale ez dena nekatu edo aspertu gabe egin beharko duela.

Honengatik, ongi pentsatu beharko litzateke zein egoeretan ager daitezkeen bertsolariak beste espazioetan: adibidez, edozein gertaera dela eta, euskaldunak biltzen diren bakoitzean beharrezkoa al da bertsolari bat egotea?

Honen atzetik bi arazo planteatu daitezke:

— Noiz eta zein egoeratan eskaini nahi duten bertsolariak beraien jarduerara

— Oso bertsozale ez direnen saturazioa eta kontra jartzea

2.- Bertso-saio kopurua

Azterketa honetako txosten batean ikusi genuen 1992. urtean Euskal Herrian 700 bertso-saiotik gora burutu zirela. Ez al dira bertso-saio gehiegi? Bertsozaleek orokorrean, inkesten emaitzetan ikusi dugunaren arabera, ez dute uste bertso-saio gehiegi antolatzen denik. Batzuek aldiz horrela uste dute. Eztabaidagarri izan zitekeena zera da, kaltegarria izan al daiteke hainbeste bertso-saio antolatzea? Baina zergatik, bertsozale bakoitzak aukeratzeko posibilitatea baldin badu? Eta bertsolaritzarentzat, zer da egokiagoa, egunero-egunero leku batean ala bestean presente egotea, edo gutxiagoetan baina une aukeratuagoetan azaltzea?

3.- Bertso-saioen antolaketa

Aipatu beharreko beste puntu bat da bertso-saioen antolaketari dagokiona. Gaur egun, orokorrean, esan dugu bertso-saiok beste saio soziokulturalek adina antolaketa-maila dutela, salbuespen batzuetan zuzendu beharreko zenbait puntu geratzen badira ere. Baina aurrera begira, zein da helburua, maila hone-

tan mantentzea? Edo bestelako pausoak ematen joan behar dira? Eta zeintzuk?

- Komunikabideak

Proiektu baten helburuetako bat, sortzaileek, kasu honetan bertsolariek egiten duten lana zabaltzeko bitartekoak planifikatu eta optimizatzea litzateke. Helburu hau litzateke ondorengo hausnarketan arrazoia.

Bertsolaritzak, komunikabide edo hedabide sozialetatik — euskarazko irratietatik eta Euskal Telebistatik bereziki— jaso duen indar eragilea eta biderkatzaileari esker, bere arrakasta euskal gizarte osora iristeko aukera izan du, inoiz izan duen proiektio sozialik handiena lortuz.

Izan ere bertsolaritzak erreprodukzio-bideak bermatu behar ditu, eta bide horietan hedabideek oso paper garrantzitsua betetzen dute: prentsak, irratiak eta batez ere telebistak, ziurtatzen dute gertaera kultural batek behar duen sozializazio-prozesua. Eta esan beharra dago bertsolaritzak, gertaera sozio-kultural bezala, gaurko kultur munduan lekurik izan nahi badu, ezinbestekoa dela hedabide sozialetan presente egotea. Hedabide sozialetatik kanpo ez dago gaurko gizartean bizibiderik edozein kultur, kirol edo gertaera sozialarentzat.

Dena dela, mass-mediatan eduki behar duen presentzia ere kuestionatu beharko luke:

— «Hitzetik Hortzera» bezalako programa batek, jendea erakarri duela argi dago. Baina argi dago ere erakarri dituen horien bertsozaletasuna eta «zuzeneko» bertsozaletasuna ez dela berbera: telebistako ikusleari gehien gustatzen zaiona «bertso ona» da, eta ziur aski zuzeneko bertso-saiotako ikusleak baino gutxiago baloratuko eta apreziatuko du «euskal giroa», «barre egitea», e.a. Batzuetan plaza libreko saioetan entzuten diren «astakeriak» eta tokian tokiko arazoak ere gutxiago interesatuko zaizkio.

Baina telebistako ikusle horiei ere agian «erakutsi» beharko zaie horrelako programetan bertso onenak agertzen direla, eta ordu eta saio asko grabatu behar direla horrelako programa bat

osatzeko; programak ez duela errealitatea isladatzen, beraz. (Ikusleak ulertu behar du bertso-laritzaren «Kirolez Kirol» programa dela). Honek ez du ukatzen programa honetan beste eduki batzuk sar daitezkeenik, zaletuagoentzat, baina neurtuta.

— Irratsaioak. Telebista sortu bitartean, urte luzeetan, bertsozaleek ezagutu duten iturririk oparoenetakoa irratietan ematen ziren bertso-saioak izan ziren. Gaur egun, telebista eta guzti, jarraitzen dute beren saioak ematen. Bertan erabiltzen duten altxorra handia da, ia 30 urte hauetako hainbat bertso-saio berrentzuteko aukera ere eskaintzen baitute.

Egunean eguneko bertso-saioak ere eskaintzen dituzte, zuzen-zuzenean zenbait alditan, eta zerbait beranduago beste aldi batzuetan. Kontua, ordea, beste hedabide sozialetan bezala zera da: irratitari dagokion funtzioa era egoki batean betetzea.

— Bertsolari Aldizkaria. Bertsolari aldizkaria oso bitarteko garrantzitsua izan daiteke, batik bat oso bertsozalearentzat. Baina Bertsolari aldizkariaren edukari buruz erreflexio sakona egin beharko litzateke; zein publikorengana iritsi nahi den definitu eta horiei zein mezu igor dakieken diseinatu. Aldizkaria oso bertsozale direnentzat mezu teoriko eta sakonak eskaintzeko oso bitarteko estimagarria izan daiteke. Eta gaur egun, agian informazio zabalegia eta arinegia eskaintzen du hain aldizkari espezializatua izateko. Aldiz, aldizkarian datorren zenbait informazio oso bertsozale ez direnentzat ere egokia izan daiteke (batik bat bertsolari-pertsonarekiko notiziak eta berriak). Baina noski, horiek aldizkaria erostea askoz zailagoa da. Gure ustez, aldizkaria beste mota batzuetako informazio «kualifikatuagoa» eskaintzeko aprobeztatu beharko litzateke, bertsozale-bertsozaleak sendotzeko eta «hezitzeko». Eta aldiz horrelako informazio arina bertsozale moderatua iristen den lekuetarako utzi.

— Egunkarietan, eta bereziki, «Euskaldunon Egunkaria»n bertso-saioei buruz ematen den informazioa oparoa izanik, egokia den ala ez ikusi behar da. Izan ere, egunkari batek bertso-saioaren biharamonean bezperan gertatutakoaren berri soilki ematera mugatu behar duen edo bertsozaleei beren bertsozale-tasuna lantzeko aukerak eskaini behar dizkien erabaki behar du.

Azken batean aztertu eta erabaki behar dena zera da: hedabide sozial bakoitzak zer funtzio bete behar duen. Zer da telebistak, irriatiak, aldizkariak edo egunkariak egin behar duena? Nori dagokio informazio orokorraren edo kualifikatuaren zabalkundea? Nori formazio edo pedagogia sozialari dagokion funtzio betetzea?...

Hemen aipatutako guztiak ez du inondik ere esan nahi hedabideetan parte hartzea kritikagarria denik. Alderantziz, lehen esan dugun bezala, gaur egungo edozein ekintza sozial eta/edo kulturalak ezinbestekoa du hedabideetan parte hartzea marjina natuta geratu nahi ez badu.

Gogora ekarri nahi dugu halere, orain baino lehen aipatu dugun saturazio-puntura iristeak dakarren arriskua, eta ondorioz, puntu horretara iritxi baino lehen gorde behar den marjina edo tartea.

- Bertso-eskolak

P proiektu baten helburuetako bat, jendea —neurri eta maila desberdinetan bada ere—, sormenera iritsi dadin bideak irekitzea da. Batzuk, ezagupen horren bidez, bertsolari izatera iritsi nahiko dute; beste batzuk bertsozale kualifikatuak izango dira. Bertso-eskolen artikulazio eta planifikazioa ere proiektuaren helburuetako bat litzateke beraz.

Oso garrantzitsua izan daiteke ere bertsolaritzari pedagogia sozial bat ematea, soportea kultural bat. Hau ez da agian bertso-eskolekin soilik lortuko, baina bertso-eskolek pisuzko paper bat dute funtzio honetan.

Bertso-eskolak dira bertsozaletasuna ziurtatzeko mekanismoen artean aipa daitekeen interesgarrienetakoa. Izan ere, beraien helburuetako bat, bertsozale jakitunak sortzea da.

Esan beharrik ez dagoela dirudien arren, puntu hau azpimarratzekoa da, zenbait lekutan bertso-eskolen funtzio nagusia bertsozaleak sortzea baino bertsolariak sortzea dela baitirudi. Hau, eskoletako helburuak aldatzeaz gain, frustrazio-iturri izan daiteke. Bertsolariak idolo bihurtzen ari diren gizarte honetan, zenbait gurasok bere seme-alabak bertso-eskolek eramaten ditu punta-puntako bertsolaria bihurtuko den esperantzarekin. Esperantza hori ez da berez txarra, baina guraso

eta ikasleei zera transmititu behar zaie: txapeldun izanaz aparte, bertsoan mila modu desberdinetara goza daitekeela.

Bertsolariak hurbileko pertsonak izateak ez du esan nahi edozein punta-puntako bertsolaria izan daitekeenik, baina agian bai bertsoak entzuten edo lagunartean kantatzen goza dezakeela.

Bertso-eskoletan dinamika faltsu bat sortzeak, etorkizunean frustrazio bat ekartzeaz gain, bertsolari gazteak desbidera ditzake. Zein zentzutan? Eztabaida-talde batean sortu zen bezala, bertsolari gazteek diru-iturri garrantzitsu bat ikusten dute bertsoaritzan, eta hori berez agian kritikagarria ez bada ere, gazte horien interesak asko kuestionatzen ditu.

Guzti honek beste gogoeta baterako bide ematen digu: bertsolari gazte guztiak goiko mailara iritsiko direla uste badute eta lehia horretan buru-belarri sartzen badira, frustrazio eta desgainu arriskua ezezik bertsoaritzaren baitan bakoitzak betetzen duen funtzioaren pertzepzio aldrebasa izatea gerta dakieke: «Niretzat goian lekurik ez badago, besterik ez zait interesatzen» uste izatea, alegia.

Bertsolari-ikasle guztiak ez dira goimailako bertsolari izatera iritxiko. Bakar batzuk goiko puntara iritsiko dira, beste batzuk erdibidean eta azkenik, beste hainbat maila apalagoan geldituko dira. Kontua ez da guztiak goiko puntan egotea, denentzat tokia izatea baizik, eta beraz, denek, bakoitzak bere mailan aukerak izatea.

Mailaketa esaten dugunean ez dugu, noski, klase edo kategoria desberdinetako bertsolariak egon behar dutela esan nahi. Ez gara elitismo bat bultzatzearen aldeko. Hori, elitismoa, berez etorriko den zerbait bada ere, garrantzi handiena bakoitzari bere gaitasuna azaltzeko aukerak eskaintzeak duela uste dugu.

ONDORIOAK

Azterketa hau enkargatu duen Euskal Herriko Bertsolari Elkarteak arreta handiz begiratu beharko du bertsoaritzak eta bertsozaletasunak eramango duten dinamika. Beraien helburuak ongi finkatuta, eta helburu horiek lortzeko proiektu bat diseinatu ondoren, komunikazio-sare dinamiko bat(en) gauza-

tzea bermatu beharko dute. Komunikazio-sare honek, etengabeko informazioa jaso eta bidaliko du Elkartea eta bertso-komunitatea osatzen duten talde guztien artean. Hau da, helburuak eta proiektua bultzatzen eta garatzen duen Elkartearen eta bertso-komunitatean inplikaturako guztien artean etengabeko joan-etorria, «feed-back»a egon beharko du.

Elkartek, etengabe «pultsatu», ezagutu, aztertu beharko ditu bertsolaritzaren sektore desberdinetan bizi diren arazo, behar edo interesak, kasu bakoitzean dagokien erantzuna eman beharko dielarik.

Txosten honetan zehar han eta hemen jaso den informazioa bada ere, azken atal honetan, Elkartek bere proiektua diseinatzeke lehendabizi, eta dinamika ezagutu eta baloratzeko ondoren, aztertu eta eztabaidatu beharko lituzkeen zenbait puntu hauek dira:

Oinarrizko osagaiak

- Kultur proiektu bat diseinatzeak etengabeko gogoeta sakon bat exigitzen du; baina gogoeta horren ildo bezala hiru ardatz proposatzen ditugu:

- Bertsolaritzaren ezagupena edo notorietatea
- Bertsolaritzarekiko atxikimendua
- Bertsolaritzaren balorazioa

- Bertsolaritzaren ezagupenarekin adierazi nahi da bertsolaritzak, gertaera soziokultural bezala ezaguna izan behar duela. Hau da, jendearengana iritsi behar duela bertsolaritzari buruz igortzen den informazioak. Noski, honek ez du esan nahi guztiei mezu berbera (edukiz eta kantitatez) bidaltzen zaienik: tipologia bakoitzari dagokion mezua zuzendu behar zaio. Alor honetan, komunikabideek oso paper garrantzitsua jokatzen dute, batik bat telebistak; baina baita beste komunikabideek ere.

- Bertsolaritzaren atxikimenduarekin adierazten da entzulegoaren fideltasuna, leialtasuna ziurtatzeko bideak aurkitu behar direla. Ez noski denak bertsozale amorratu bihurtuz, baizik eta bakoitza bere era eta neurrian bertsolaritzarekin lotuta sentitzeko.

- Bertsolaritzaren balorazioari dagokionez, esan orokorrean bertsozaleek bertsolaritzaz egiten duten balorazioa oso altua dela eta bertso-saioretatik orokorrean gustora ateratzen direla. Gauzak honela, esfortzuak bertsolaritzak orain arte ukitu ez dituen sektoreetara zabaltzen egin beharko liratekeela dirudi.

Proiektua bideratzeko agenteak

- Egokia ikusten al da bertsolaritzaren proiektu kulturala diseinatzea? Jarduerari, honelako proiektu bat egiteak, zein ahalmen eta muga suposa diezaizkioke?

- Zein da proiektua bideratzeko agenterik egokiena? Bertsolari Elkartea al da? Nahiko ezarrita al dago Bertsolari Elkartea bertso-komunitatean? Noren apoioarekin konta dezake?

- Bertsolariak beren erantzukizuna asumitzeko prest al daude? Beharrezkotzat jotzen al dute proiektu edo «linea estrategiko» batzuetara etortzea, ala bakoitzak bere aldetik jarraitu nahiago du?

- Kantatzeko gutxieneko baldintza batzuk finkatzea interegarri ikusten dute? Zertan zehaz daitezke baldintza horiek?

- Zein bertsolariri eta bertsolaritza-motari egiten dio mesede profesionalizazioak? Profesionalen inguruan enpresa bat sortzeak, bertsolarien lana erraztuko luke neurri batean, baina ziur aski bere autonomia eta erabakiak hartzeko gaitasuna ere mugatuko luke. Gainera, bertso-jarduera hobeto antolatuta bai, baina agian gaur egun duen espontaneitatea baldintzatuko luke. Nola baloratzen da aukera hori? Enpresa bat sortu nahi izanez gero, zein paper jokatuko luke Bertsolari Elkarteak?

- Oso bertsolari desberdinak egonik (mailaz, adinez, estiloz, e.a.), egokia al da ia denak esparru, espazio bakar batean egotea, edo mailaketa bat hobeto ikusten al da? Zein espazio eman behar zaio tokian tokiko bertsolaritzari, eskualde-mailako bertsolaritzari, adibidez?

- Gaur egun plazatan kantatzera iristen diren neskak hain gutxi izateak zerikusirik ba al du gaur egungo bertsolaritzaren dinamikarekin? Zeintzuk izan daitezke bertso-komunitateak

desberdintasun hori gutxitzen joan dadin aztertu beharko litzuzkeen gaiak?

- Hainbeste bertsolari eta bertsozale gazte egotea, positiboa al da bertsolaritzarentzat? Zein eragin izan dezake bertsolaritzaren etorkizunean? Zein puntutaraino, gazteen parte hartze honen atzetik aurki daiteke bertsolaritzaren erreproduzio sozialaren hazia eta belaunaldien arteko artikulazioa edo momentuko (modako) arrakasta iragankorra?

Mezu-hartzaileak

- Bertsozaletasuna hain gertaera heterogenoa denez, tratamenduak ere heterogenoa izan beharko du. Bestalde, bertsozaleak tratatzeaz gain, kontuan hartu beharko dira bertsozale ez direnei eta erdaldunei zuzendu beharreko mezuak.

- Mezu orokorrak ez dira egokiak; aldiz, igortzen den mezua onartua izatea nahi baldin bada, talde bakoitzari berari dago-kiona igorri beharko zaio. Bestela mezua alferrik galtzeko arrisku handia dago.

- Bertsozaleen tipologia zehaztu beharko litzateke, aldagai nagusi batzuk kontuan hartuz. Azterketa honetan zehar ikusi dugunaren arabera, hauek izan daitezke aldagaiak: bertsozaletasuna, adin-taldea edo belaunaldia eta herrialdea. Gainera, hiru aldagai hauek erabat lotuta edo inplikaturik daude.

- Hartzaileak karakterizatzeko garaian, eta aldagai nagusitzat bertsozaletasuna harturik, bertsolaritzaren inguruan entzulegoa uhinen antzera kokatzen dela planteatu dugu, zirkulu konzentrikoetan. Honela, barnealdean bertsozale amorratuak leudeke, eta zirkuluaren kanpokaldean erdaldunak. Zirkulu bakoitzean halere, kontuan izan beharko dira aipatutako beste bi aldagaiak: adin-taldea eta herrialdea.

- Bertsolaritzak, gaur egun, euskal kulturaren dagokion espazioa betetzen du ala hori baino handiagoa? Nork definitu behar du bete behar duen espazioa? Leku gehiegi egiten ari al zaio bertsolaritzari?

• Ala alderantziz, arazoa, gainerako kultur jardueren presentziarik eza da? Kalterik egiten al die idazleei, antzerkigileei, dantzari, zinema eta artista plastikoei bertsolaritzak? Ala bere arazoa beren baitan aurkitzen da (azpiegitura baten faltan, erreproduzio sozial baten faltan, e.a.)?

Bitartekoak. Estrategiak

• Proposamen modura, hauek lirateke tipologia bakoitzari zuzendu ahal izango genizkiokeen mezuak:

— Bertsozale beroei: bertso-saioak eta informazio «kualifikatua» (bertsolaritzaren historia, teknika, hitzaldiak, mintegiak, e.a.)

ESPARRUA	BEHATU BEHARREKO ELEMENTUAK
- Bertso-saioak	<ul style="list-style-type: none"> . Antolatzen den saio-kopurua/Zein saio-mota . Saioa antolatzearen arrazoia . Saioaren antolatzaileak/babesleak . Saioaren difusioa . Parte hartzen duten bertsolariak . Biltzen duten jende-kopurua . Biltzen den jendearen deskribapena . Saioa burutzen den lekuaren egokitasuna . Bertso-saioaren kalitatea . Gai-jartzaileak izan al dira . Zein gai erabili dira/zeintzuk ez
- Txapelketak	<ul style="list-style-type: none"> . Non antolatzen diren . Zenbat antolatzen diren . Norentzat antolatzen diren . Zein bertsolarik hartzen du parte/zeinek ez . Zein difusio duten . Zenbat jende biltzen duten . Ikuslegoaren konposizioa . Erabilitako gaiak . Epai-sistema

<p>- Bertso-eskolak</p>	<ul style="list-style-type: none"> . Bertso-eskola antolatzearen arrazoa . Irakasleen interes eta nahiak . Erabiltzen duten pedagogia . Eskoletan ematen diren edukiak . Ikasleen eta gurasoen motibazioa . Ikasle-kopurua eta konposizioa . Bertso-eskolen eta ikastetxeen harremana . Prestigioaren eta diruaren eragina . Bertso-ikasleen aktuazioak: zenbat, zeintzuk
<p>- Komunikabideak zia</p>	<ul style="list-style-type: none"> . Komunikabide desberdinetan duen presentzia . Telebistan: saio berezietan, besterik . Irratietan: saio berezietan, besterik . Prentsan: kronikak, artikulua bereziak . Bertsolari aldizkaria . Presentzia horren frekuentzia eta kalitatea . Zer isladatzen da komunikabide horietan . Telebistako saioen audientzia/leialtasuna. . Telebista-programaren edukia (difusioa/pedagogia) . Berrikuntzen antolaketa . Zenbat egunkaritan agertzen dira berriak. . Zein hizkuntzatan . Bertsolari aldizkaria: zaletuen tresna berezia . Zein eduki transmititzen du (difusioa/pedagogia) . Zenbat erosle ditu/erosleen konposizioa

— Moderatuei: Bertso-saio hautatuak, noizbehinkakoak baina onak.

— Kritikoei: Giro txarra neutralizatzeko bideak egin behar dira.

— Erdaldunei: Bertsolaritza ezagutu dezaten bideak zabaldu. Jarriera zabaltzeko bideak egin, euskara ez ezagutzeak suposatzen duen traba kontuan izanik.

Bitartekoei dagokienez, esparru bakoitzean kontuan izan daitezkeen elementuak hauek lirateke; Bertsolari Elkarteak behatu beharreko elementu kuantitatibo nahiz kualitatiboak, alegia.

Orain arte, bertsolaritzari eta bertsozaletasunari buruz aipatutako puntuen inguruan azaldu ditugun iritzi eta ebaluazio desberdinak kontuan harturik, esan behar da badagoela zer pentsatua, zer eztabaidatua eta zer erabakia gai honen inguruan.

Bertsolari Elkarteak, bertsolariek bereziki, balio handiko altxor bat eskuetan dutela ulertu behar dute. Horretaz jabetzeak beren erantzukizunaz jabetzea eskatzen du. Beraien protagonismoa asumitu behar dute, ez bakarrik plazarik plaza edo telebistan agertzerakoan, baita bertsolaritzari biziraupena ziurtatzeko duten erantzukizunean ere.

AZKEN EBALUAZIOA ETA PROPOSAMENAK

Orain arte, han-hemenka, aztertu ditugun puntuen ondorio gisara, galdera edo arazo nagusi bat planteatzen da: Zer egin behar du bertsolaritzak bere **biziraupena** ziurtatzeko? Nola ziurta dezake bere **etorkizuna**? Horixe da jokoan dagoen arazo nagusia: bertsolaritzak etorkizunean biziraupenik izango duen ala ez jakitea.

Badakigu jakin, gertaera sozial guztiek beren biziraupena ziurtatzeko erreprodukzio sozialaren mekanismoak sortu eta martxan jartzea ezinbestekoa dutela.

Gauza bera esan daiteke bertsolaritzari buruz, gertaera soziala denez, bere biziraupena ziurtatuko dizkion erreprodukzio-mekanismoak sortu eta martxan jarri behar dituela.

a) Orain arteko lorpenak

Bertsolaritzak orain arte, eta agian espontaneoki eta intuizioz azterketa zientifiko baten ondorioz baino gehiago izan bada ere, sortu ditu zenbait mekanismo. Ikus ditzagun nagusienak.

1.- Bertsolaritza, gertaera soziokultural bezala, euskal kulturaren munduan garrantzizko gertaera izatera iritsi da.

Biltzen duen jendetzarengatik (1992 urtean 715 saiotan 250-300.000 lagun)

— Antolakuntzan lortu duen duintasun eta kalitateagatik (Prestaketa-lanak, Publizitatea, Eszenatokia, Megafonia,e.a.)

— Bertsozaleek bertsolaritzarekiko agertzen duten atxikimenduagatik

2.- Bertsolari Elkarteak sortu eta bere eginbearra, maila batean bederen, definitu egin du.

— Bertsolaritzaren historian gertaerarik garrantzitsuenetako bat, zalantzarik gabe, Bertsolari Elkarteak sortzea eta bere gain hainbat eginkizun hartzekoa izan da.

— Garai batean bertsolariak umezurtz, Txapelketak antolatzeko babesak eskaintzen zion Euskaltzaindiaren babesik gabe gelditu zenetik orain lortu duen autonomia eta antolakuntzarako gaitasunera bide luzea egin duela ezin uka.

— Badago oraindik Bertsolari Elkartearen baitan zer aztertua eta zer deliberatua eta horretan ari dira buru-belarri bertako kideak. Horren frogak dira 1993 urteko Bertsolamintza ihardunaldiak eta topaketak.

3.- Bertsolari-eskolak sortu eta bideratu ditu

— Garai bateko bertsolarien sorkuntza eta garapena jatorriz zekarren senaren eta bere inguruko onarpenaren baitan egon ohi zen.

— Gaur egun bertso-eskoletan berezko sena dakartenek laguntza eta baldintza aproposak aurkitzen dituzte, beren sena hori landu eta garatu ahal izateko.

— Bertsolariak ezezik bertsozaleek ere aurkitzen dute argi-biderik eta gozatzeko aukerarik bertso-eskoletan.

4.- Komunikabide sozialetara zabaltzea lortu du.

— Hasieran, bertsolarien saioetako bertso-bildumak jasotzen dituzten hainbat liburu argitaratuz (*Auspoa* kolekzioan). Baziren tartean bertsoak argitaratzen zituzten hainbat aldizkari.

— Ondoren, Herri-irratietan izan zuten jarraipena eta zabal-kundea, bai txapelketetako saioek baita beste hainbat bertso-saioek ere.

— Urte batzuk geroago iritxi zen bertsolaritza Euskal Telebistara. Hasiera batean Txapelketa Nagusiko eta beste saio bereziren bateko bertsoak eskainiz. Azkenean, orain eskaintzen diren «Hitzetik Hortzera» eta «Debaldeko Festa» bezalako programa jarraituak eskaintzera iritsiz.

Guzti hau kontuan harturik esan daiteke: bertsolaritzak bere biziraupena ziurtatzeko beharrezko diren erreproduktzio sozialaren hainbat mekanismo sortu eta garatu ditu. Guzti hori, Bertsolaritzak bere kabuz egin du urtetan zehar bide berriak urratuz eta bere beharrei irtenbideak aurkituz.

Horregatik esan daiteke bertsolaritzak gertaera sozial iraunkor bati dagozkion hiru elementuak, bere osotasunean ez bada ere, maila batean behintzat, sortzea eta mantentzea lortu duela. Hau da:

— Ezaguna izatea (euskaldun gutxi da bertsolaritza zer den ez dakiena)

— Atxikimendua lortzea (bertsolaritzarekiko leialtasun-maila batzuetatik besteetara desberdina bada ere, oso zabala da)

— Balorazio altua (bertsogintzari meritu handia ematen dio jendeak, sormen-ahalmena miresten du, gozatu egiten du)

Hiru elementu hauek indarrean jarraitzen duten heinean bertsolaritzaren etorkizuna ziurtaturik egongo litzateke.

Esan behar da, halere, ez dituela arazo guztiak bideratu eta garatu. Badago oraindik zer landu eta zer urratu. Ikus ditzagun zein diren egitekorik premiazkoenak.

b) Aurrera begira gainditu beharreko oztopo eta arriskuak (proposamenak)

Bertsolaritzak azken urteotan bizi duen «boom» harrigarria, zenbaiten ikuspegitik, denbora gutxirako kontua da, bizi laburra duen puztutako globo baten antzera, zulaketa txikienarekin lehertu eta hustutzeko arriskuan dagoena.

Beste hainbaten ustez, berriz, «boom» hori ez da momentuko puztuketa, urte askotan burututako lanaren ondorioa baizik. Nolanahi ere, iraunarazi nahi bazaio, hainbat elementu ziurtatu beharra dago.

1.- Bertsozaletasunari dagokionez

- Bertso-saioen espezifikotasuna zaindu, bakoitzari, aurreko orrietan azaldu dugun bezala, dagokion tratamendua eman.

- Plaza librekoiei
- Jaialdietakoiei
- Lagunartekoiei
- Beste ospakizunetakoiei

Mota desberdinetako bertso-saiotara joaten den publikoaren soslaia kontuan harturik, bertso-saioen baldintzak entzulegoaren ezaugarrietara egokitu behar dira.

- Bertsozaleen tipologia kontuan izanik bakoitzari mezu egokia luzatu

- Bertsozale sutsuenei
- Bertsozale moderatuei
- Bertsozale kritikoei
- Bertsozale ez direnei

Mezu egokiak luzatzeko erabili behar diren bideak eta sopo-teak ere kasuan kasuko beharretara egokitu behar dira: bertso-saio, hitzaldi, topaketa, aldizkari, e.a. erabiliz bakoitzaren gaitasunaren arabera.

2.- Bertsolari Elkarteari dagokionez

- Orain arte egindakoari jarraituz urrats berriak ematea
- Bertsolaritzaren proiektu orokorra diseinatu eta garatzea

- Bertso-saioen koordinazio eta artikulazioaz arduratzea
- Bertsolaritzaren dibulgazio-sareak diseinatzea eta erabiltzea (publikazioak, idatzizkoak eta audiobisualak, topaketak, nazioarteko kongresuak, e.a.)

3.- Bertsolari-eskolei dagokienez

- Bertsolari-eskolen funtzio eta betebeharrak definitzea
- Bertsolaritzaren teknika irakastera mugatu behar duten ala bertsolaritza ezagutu, landu eta bizitzen ikastea lortu behar duten.

4.- Komunikabide sozialei dagokienez

- Idatzizko komunikabideak
  - Egunkari
  - Aldizkari
  - Liburu

Hiru baliabide hauek, bakoitzari etekinik handiena nola atera dakioken aztertu ondoren, era egokian erabiltzeko modua egin behar da. Hau da erabaki behar dena: zer eman egunkariaren bidez, zer aldizkarietarako utzi eta zer liburuen bidez eman.

- Irratiz egindako emankizunak

Bertso-saioen zabalkundean zaharrenetakoa izanik, berak du esperientziarik luzeena ere, eta berak du beraz, medio hori era egoki batean erabiltzeko zein den formularik aproposena jakiteko motiborik gehien. Kontu izan behar da beti ere, bertso-saioak irratiko hutsuneak betetzeko erabiltzen badira jendearen aurrean debalutuak izateko arriskua dagoela.

- Telebistatik emandako bertso-saioak

Azken urteotan bertsolaritzari mesederik handiena egin dion urratsa bertso-saioak telebistaz ematearena izan da. Gertakizun honek jaso du bertsolaritza kulturgintzako beste ihardunaldi altuenen parera. Azierto handi bat izan da beraz, bertso-saioak telebistaz ematearena.

Aurrera begira esan behar da, halere, kontuan izan behar direla hainbat arrisku. Hala nola:

- **Arrakasta** arriskua
- **Saturazio** arriskua
- **Zaharkitze** arriskua

- Arrakastaren arriskua, gezurra edo kontraesana badirudi ere, oso kontuan hartzekoa da. Izan ere, telebistaz ematen diren saioak arrakasta lortzen duten heinean, arrakasta berri baten oinarri bihurtzen dira, eta horrela, arrakasta batek beste eskatzen du eta arrakastaren zurrumbiloa sortzen da. Horrelako kasuetan eta arrakastaren arrakastaz, arrakastaren zurrumbiloan itotzea gertatu ohi da. Hau da, abiadura horrek eskatzen duen moduan produktu berririk eskaini ezina etortzen da. Garbi dago bertsolaritzari gisa horretako zurrumbiloan sartzea ez zaiola komeni eta arrakastaren kontrola kontu handiz zaindu behar duela.

- Saturazioaren arriskua, aurrekoaren antzekoa da, hemen ordea entzulegoaren aldetik etortzen da arriskua, hau da, jen-

AGENTE NAGUSIAK	MEZUA (ILDOAK)	BITARTEKOAK	(MEZU-)HARTZAILEAK
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">BERTSO-LARIAK</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">E.H. BERTSOLARI ELKARTEA</div>	<ul style="list-style-type: none"> • Bertsolaritzaren ezagupena • Bertsolaritzaren atxikimendua • Bertsolaritzaren balorazioa 	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">BERTSO-SAIOAK</div> <ul style="list-style-type: none"> • Plaza libreko saioak • Jaialdiak • Txapelketak • Bestelako saioak <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">KOMUNIKABIDEAK</div> <ul style="list-style-type: none"> • Telebista • Irratia • Prentsa • Aldizkaria <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;">BERTSO-ESKOLAK</div>	
KONTESTUKO FAKTOREAK: • EUSKARAREN EGOERA • EUSKAL KULTURAREN EGOERA			